

ALBANIA PAST AND PRESENT

BY
CONSTANTINE A. CHEKREZI, A.B. (Harv.)

INTRODUCTION
BY CHARLES D. HAZEN
Professor of Modern History, Columbia University

WITH TWO MAPS

New York
THE MACMILLAN COMPANY
1919

All rights reserved

KAPITULLI VIII

SHPALLJA E PAVARËSISË

I. Aleanca ballkanike

Dhënia e dhunshme e autonomisë Shqipërisë i dha një goditje vdekjeprurëse politikës së xhonturqve. Komiteti "Bashkimi dhe Përparimi" u poshtërua për herë të parë. Ministria shoviniste që solli përleshjen me shqiptarët u rrëzua me turp dhe i keqi Mahmud Shefket Pasha, diktatori turk, u detyrua të tërhiqej në prapavijë. Një kabinet më i moderuar u formua nën presidencën e Gazi Mukhtar Pashës.¹

Por triumfi i çështjes shqiptare ishte i destinuar të kishte disa pasoja shumë më të rëndësishme sesa ndryshimet ministrore në Kostandinopojë.

Sukseset e shkëlqyera të fituara nga shqiptarët mbi ushtrinë turke dhe instruktorët e saj gjermanë lanë përshtypjen më të thellë në të gjithë Gadishullin Ballkanik dhe më gjerë. Ky ishte një mësim shumë fitimprurës për shtetet e Ballkanit. Mësimi i dytë i rëndësishëm që ky i fundit nxori nga çështjet e suksesshme të kryengritjes shqiptare ishte se Turqia nuk mund t'i nënshtrohej asnjë arsyeje të arsyeshme, por vetëm forcës së armëve, dhe kjo ishte vetëm nëpërmjet përdorimit të kjo e fundit do të thotë se politika e osmanizimit mund të mbetej.

¹ "Libri i Vitit Amerikan", 1912, f. 90.

Por ngjarja e rëndësishme që trazoi thellë shtetet ballkanike ishte njohja e statusit autonom të Shqipërisë, duke përfshirë, siç ndodhi, ardhjen e një faktori të ri politik në Gadishullin Ballkanik.

Pasojat kryesore të ngritjes së Shqipërisë si një kombësi më vete ishin dy:

Në radhë të parë, ekuilibri i pushtetit në Ballkan ishte i shqetësuar në mënyrë të pakthyeshme. Dita kur Shqipëria do të bëhej shtet i pavarur nuk ishte e largët.

Në radhë të dytë, vendosja e regjimit autonom shqiptar në katër vilajetet perëndimore të Turqisë duhej të vepronte si një pengesë ndaj aspiratave ekspansioniste të disa shteteve ballkanike.¹ Mali i Zi lakmonte një pjesë të vilajetit të Shkodrës dhe edhe kapitalin e saj. Ëndrra e Serbisë ishte të zotëronte vilajetin e Kosovës të cilin ajo e pretendonte si pjesë e "Serbisë së Vjetër"; 2 ajo donte gjithashtu një dalje në detin Adriatik përmes territoreve shqiptare. Bullgaria pretendonte vilajetin e Manastirit dhe Greqia atë të Janinës. Por tashmë të gjitha këto territore njiheshin si pjesë e Shqipërisë. Çfarë do të kishin ndodhur me pretendimet e tyre imperialiste në rast se do t'i lejonin shqiptarët të konsolidonin pushtetin e tyre mbi këto krahina? Për shtetet ballkanike kishte shumë pak, në mos fare rëndësi, që këto territore u përkisnin, me çdo të drejtë dhe titull hyjnor e njerëzor, shqiptarëve që i kanë pasur në zotërimin e tyre aktual që nga kohra të lashta.

Rezultati neto i këtyre reflektimeve dhe të kuptuarit

1 Gueshoff, Iv. Eustratiev, "L'Alliance Balkanique" (Paris, 1915), fq 73-87.

2 Brailsford, H. N., "Macedonia", f. 273.

sionet e kombeve ballkanike ishte përfundimi i aleancës ballkanike, e cila u bë, në mënyrë shumë domethënëse, menjëherë pas njohjes së autonomisë së Shqipërisë. Me dispozitat e traktateve që konfirmonin këtë aleancë, e gjithë Shqipëria u nda midis disa partnerëve të saj, sipas dëshirës së tyre dhe pa respektuar më shumë të drejtat e kombësisë shqiptare sesa moralin ndërkombëtar. Ky komplot i poshtër i të ashtuquajturave shtete të krishtera të Ballkanit është edhe më i ndyrë, sepse ai u zgjidh kur jehona e brohoritjeve të furishme të popujve të tyre përkatës me rastin e fitoreve të shqiptarëve mbi xhonturqit po kumbonte ende në Gadishulli Ballkanik.

II. INVAZIONI I SHQIPËRISË

Kur erdhi koha e duhur për veprim të përbashkët, aleatët ballkanikë i drejtuan Portës së Lartë një kërkesë të përbashkët me të cilën pretendonin që popullsi të Maqedonisë t'i jepej një administratë autonome, e ngjashme me atë që i ishte dhënë Shqipërisë. Thuhet se imitimi është lavdërimi më i mirë, por në këtë rast nuk ishte eulogji por xhelozia. Qeveria turke i hodhi poshtë kërkesat e tyre, siç pritej, dhe u shpall lufta. Por meqenëse kishte shumë dyshime serioze për sinqeritetin dhe mirëbesimin midis aleatëve, Mali i Zi i vogël u përdor si një agjent provokator: përpara se Porta t'i përgjigjej ultimatumit aleat, ushtria malazeze sulmoi turqit. trupa pa ndonjë shpallje zyrtare të luftës. Armiqësitë filluan zyrtarisht më 8 tetor 1912, megjithëse Greqia nuk hyri në luftë deri në dhjetë ditë. më vonë.

Lufta i mori shqiptarët në befasi, ashtu siç bëri edhe pjesa tjetër e botës. Që në fillim, operacionet e luftës shkuan tërësisht në favor të aleatëve ballkanikë dhe turqit po e goditnin kudo. Shqiptarët u çuan në mur; kishte ardhur dita e provës përfundimtare të politikës së tyre tradicionale. Instinktivisht, nëse jo qëllimisht, ata gjithmonë kishin abstenuar nga shtimi i brengave dhe vështirësive të Turqisë sa herë që ajo ishte në vështirësi me fqinjët e tyre të afërt, planet e të cilëve në lidhje me territoret shqiptare ata i njihnin mirë. Kjo është arsyeja pse ata nuk i sulmuan turqit gjatë përmbysjes së madhe ballkanike të vitit 1878. E njëjta pyetje fatale ishte edhe para tyre. Çfarë do të bënin? A do të ishte më e këshillueshme që t'i përmbaheshin politikës së tyre të mëparshme apo të bashkoheshin me shtetet e Ballkanit? Pikërisht nga përgjigjja e kësaj pyetjeje varej fati i tyre.

Ndërsa rrethanat po bëheshin më të ngutshme dhe sukseset e ushtrive ballkanike po rriteshin, përgjigja për këtë pyetje jetike ishte më e vështirë. Përfundimisht, ata vendosën të përmbahen nga ndihma e njërës palë në luftë duke ndjekur një politikë neutraliteti. Përveç mbrojtjes së dy fortesave të Janinës dhe të Shkodrës, siguria e të cilave konsiderohej si një pikë jetike për jetën e Shqipërisë, shqiptarët i lanë të qetë turqit në luftën e tyre. Në betejën e madhe të Kumanovës (22 tetor), në të cilën serbët arritën fitoren e parë vendimtare, shqiptarët nuk pranuan të merrnin pjesë në luftë dhe si pasojë turqit u shpartalluan. Në atë masë, pra, shqiptarët lehtësuan çështjen e aleatëve ballkanikë.

Por, pavarësisht nga qëndrimi i shqiptarëve,

aleatët ballkanikë vazhduan linjat e përcaktuara në traktatet e aleancës dhe, brenda pak javësh nga fillimi i luftës, e gjithë Shqipëria, përveç kalasë së Janinës dhe Shkodrës dhe rrethi i Vlorës ishte në duart e ushtrive ballkanike. Gjatë muajit Nëntor pjesa më e madhe e Shqipërisë Veriore dhe Qendrore u pushtua nga serbët dhe malazezët dhe pjesa jugore e Shqipërisë së Jugut ishte në zotërimin e grekëve.

III. 28 NËNTOR

Me hyrjen në territoret shqiptare, komandantët ballkanikë nuk i fshehën aspak qëllimet e tyre siç shpreheshin në përcaktimet e traktateve sekrete që ishin lidhur më parë midis qeverive të tyre. Toka shqiptare trajtohej si e pushtuar. Ideja e të qenit shqiptar u konsiderua si absurde, jo qesharake, nga vetë qeveritë ballkanike dhe pushtimi u konsiderua haptazi si një i përhershëm. Kur serbët hynë në Durazzo, trupat e kalorësisë së mbretit Pjetër u vërsulën në ujërat e cekëta të portit detar duke thirrur: "Rroftë deti serb!"

Shqipëria dukej e humbur. Përpjekjet shekullore për të drejtat e kombësisë shqiptare dukej se ishin kot. Ëndrra për një Shqipëri të pavarur po shuhej me shpejtësi në tymin dhe pluhurin e pushtimit të huaj. Një mrekulli vetëm mund ta shpëtonte situatën tani.

Aty u shfaq në skenë njeriu që mori përsipër të bënte atë mrekulli; ai ishte Ismail Kemal Beu i Valonës, një udhëheqës i vjetër shqiptar me famë dhe reputacion të gjerë, armiku i paepur.

i Abdul Hamidit dhe i regjimit të tij dhe i xhonturqve gjithashtu. Në shpërthimin e zjarrit, ai ishte në Kostandinopojë, ku iu ofrua një vend në ministrinë turke për të bashkuar shqiptarët me çështjen turke. Megjithatë, ai e refuzoi ofertën për t'i kushtuar kohën dhe shërbimet e tij kauzës së kombit të tij.

Me të dëgjuar lajmin për pushtimin e Shqipërisë, ai ra mbi idenë për të shpëtuar vendin e tij me një grusht shteti të guximshëm. Ai u largua me nxitim nga kryeqyteti turk, bëri që të mbahej një takim me shqiptarë të shquar në Bukuresht dhe, pasi u konsultua me ta se çfarë duhej bërë në ato rrethana kritike, vazhdoi rrugën për në Shqipëri me një suitë e vogël. Në Trieste, partia hipi në një avullore austriake e cila lundroi në drejtim të Durazzo-s. Por kur ata zbarkuan në vendin e fundit, u mor informacioni se serbët po marshonin me shpejtësi drejt atij qyteti dhe, ndërsa skuadrilja bllokuese greke po lundronte në afërsi të Vlorës, Ismail Kemal Beu dhe partia e tij u detyruan të mbulonin pjesën e mbetur. distanca deri në qytetin e fundit duke kaluar me kalë fushën e rrezikshme moçalore të Muzakisë.

Më 26 nëntor, partia arriti shëndoshë e mirë në Valonë, të cilën e gjetën të mbushur me refugjatë nga të gjitha trevat e pushtuara shqiptare. Megjithatë, Ismail Kemal Beu hyri menjëherë në detyrën e realizimit të projektit të tij, i cili më parë ishte sanksionuar nga kuvendi i Bukureshtit. Një mesazh qarkor telegrafik u transmetua në të gjitha viset e papushtuara të Shqipërisë për të dërguar delegatë në Vlorë për të marrë pjesë në aktin solemn që do të ringjallte mbretërinë e vjetër të Skënderbeut. në jo-

28 Nëntor 1912, dita historike e Shqipërisë moderne, flamuri kombëtar, shqiponja e zezë dykrenare e Skënderbeut, u ngrit mes brohoritjeve përlotëse të një popullsie që e dinte shumë mirë se po kalonte krizën më të rëndë në historia e kombit. Një shpallje formale e pavarësisë u lëshua së bashku me një deklaratë të neutralitetit në luftën e afërt midis Turqisë dhe Shteteve të Ballkanit. Pas kësaj, u formua një Qeveri e Përkohshme nën presidencën e Ismail Kemal Beut, si dhe një kuvend i përkohshëm kombëtar. Fuqive iu përcoll edhe një njoftim zyrtar për shpalljen e pavarësisë dhe për konstituimin e qeverisë së re.

Kjo ishte skema me të cilën Ismail Kemal Beu kërkoi të ndryshonte rrjedhën e ngjarjeve duke hequr nga teatri i operacioneve të luftës territorin shqiptar dhe duke e paraqitur Shqipërinë si një komb të pavarur neutral në sytë e botës. Veprimi ishte në rregull për sa u përket vetë shqiptarëve, të cilët pa rezerva vunë në dispozicion të Qeverisë së Përkohshme personat dhe pronat e tyre. Por mbetej për t'u parë se si do të pritej shpallja e pavarësisë nga koncerti i Fuqive Evropiane dhe, më e rëndësishmja, nga palët ndërluftuese.

IV. AUSTRI DHE ITALI

Qëndrimi i palëve ndërluftuese u bë i ditur shumë shpejt. Aleatët ballkanikë nuk i kushtuan aspak vëmendje veprimit të shqiptarëve; ata vazhduan me operacionet e tyre ushtarake në pushtimin e territoreve shqiptare sikur asgjë të mos kishte ndodhur.

u pendua dhe tani po i afroheshin vetë portave të Valonës. Trupat greke erdhën pothuajse brenda rrezes së topave nga kryeqyteti i përkohshëm i Shqipërisë; Në lartësitë e Logorës, rreth pesëmbëdhjetë milje në jug të Vlorës, u zhvillua një fejesë midis tyre dhe ushtrisë së improvizuar të qeverisë së re. Të nesërmen, vëzhguesit grekë hynë në gji dhe bombarduan qytetin e Valonës, ndonëse i pafortifikuar. Një e shtënë goditi shtizën e flamurit mbi të cilën fluturonte flamuri i Skënderbeut. As qeveria turke nuk e vuri re ndryshimin e statusit të Shqipërisë; komandantët ushtarakë turq u udhëzuan të vazhdonin operacionet e tyre ushtarake pa u shqetësuar për politikën e pavarur neutrale të qeverisë së Ismail Kemal Beut.

Ndryshe nga pritshmëritë e përbashkëta, shpallja e pavarësisë ndezi akoma më shumë qeveritë ballkanike, të cilat tani i dhanë një shtysë më të fuqishme operacioneve luftarake të ushtrive të tyre në vendosmërinë e tyre për të pushtuar pjesën tjetër të Shqipërisë dhe për të përballur Evropën me një fakt i kryer. Ata tani ndiheshin më të etur se kurrë për të zgjidhur njëherë e përgjithmonë çështjen shqiptare në mënyrën e tyre, përpara se Fuqitë të ishin në gjendje të vepronin.

Përsëri fati i Shqipërisë u var në terezë. Populli shqiptar qëndronte i gulçuar dhe i dridhur për jetën e tij si komb individual. Dukej sikur asgjë nuk mund ta ndalonte rrjedhën e ngjarjeve dhe pushtimin e rrëmbyeshëm të territorit shqiptar. Njerëzit filluan të mendojnë se diplomacia e Ismail Kemal Beut kishte dështuar.

Por diplomati i vjetër dhe me përvojë, me sa duket nuk kishte llogaritur thjesht në dashamirësinë e

Shtetet e Ballkanit të respektojnë të drejtat e kombësisë shqiptare. Përpara se të vazhdonte me shpalljen e pavarësisë, ai fillimisht kishte vënë në dukje qeveritë e dy Fuqive të Mëdha që ishin të interesuara drejtpërdrejt për fatin e Shqipërisë.

Këto dy Fuqi ishin Austria dhe Italia. Dhe tani, kur ai u përball me situatën më të rëndë, ishte radha e këtyre Fuqive të mbanin qëndrimin e tyre për çështjen shqiptare. Ishte vetëm ndërhyrja e tyre që mund ta shpëtonte Shqipërinë.

Arsyet mbi të cilat mbështetej ndërhyrja austro-italiane mund të shpjegohen më së miri duke iu referuar një marrëveshjeje sekrete të lidhur midis dy qeverive që në vitin 1900. Në bazë të kësaj marrëveshjeje, të dy Fuqitë u angazhuan për të garantuar integriteti i Shqipërisë në rast të copëtimit të Perandorisë Turke, në mënyrë që Shqipëria të bëhej një shtet i pavarur.¹ Pse të dy Fuqitë e ndien të nevojshme për të bërë një dispozitë të tillë shpjegohet shkurt nga një deklaratë e Kontit Tittoni, italian Ministri i Punëve të Jashtme, në Dhomën e Deputetëve të Italisë, më 14 maj 1904:

"Vlera e duhur e Shqipërisë," tha ministrja italiane, "qëndron në portet e saj dhe në bregdetin e saj, zotërimi i të cilave do të nënkuptonte, qoftë për Italinë, qoftë për Austrinë, epërsinë e padiskutueshme mbi detin Adriatik. Kjo është ajo që Italia nuk do të kishte kurrë. lejojnë

¹ Ekzistenca e një marrëveshjeje kaq të fshehtë austro-italiane në lidhje me Shqipërinë ndodhi vetëm në mes të shkëmbimit të notave midis Austrisë dhe Italisë në prag të bashkimit të kësaj të fundit në Antantën kundër Fuqive Qendrore. Referenca për këtë marrëveshje bëhet në dokumentin e 71-të të Librit të Gjellër Italian të viteve 1914-1915. Teksti nuk është botuar kurrë, por përmbajtja e marrëveshjes përputhet në thelb me atë që u tha më lart. Nuk dihet nëse Ismail Kemal Beu kishte dijeni për ekzistencën e kësaj marrëveshjeje.

Austria për të marrë, as Austria Italia; në rast se njëri prej këtyre shteteve duhet të kërkojë të përvetësojë për vete atë rajon, tjetri duhet ta kundërshtojë atë me të gjitha mjetet e disponueshme."

1 Pasoja logjike e kësaj domosdoshmërie të antag-Austria dhe Italia do të bashkonin njëra-tjetrën

bëjnë kauzë të përbashkët në kundërshtimin e një shteti të tretë i cili mund të kërkojë një zgjerim në bregdetin shqiptar.

Që nga fillimi i armiqësive, qeveritë e Austrisë dhe të Italisë, veçanërisht Austria, vëzhgonin me shqetësimin më të thellë përparimin e ushtrive ballkanike në brendësi të Shqipërisë. Natyrisht,

Kabineti i Vjenës ishte më i shqetësuar për shkak se Austria kishte interesat e saj të veçanta në Ballkan, si anëtare e aleancës Teutonike me veglat e saj të projektit të Hekurudhës së Bagdadit dhe politikës Drang Nach Osten. Kur u duk atëherë se aleatët ballkanikë nuk do të ndalonin përparimin e tyre, qeveria austro-hungareze mobilizoi një pjesë të madhe të ushtrisë austriake, me qëllimin e dukshëm për të sulmuar Serbinë dhe Malin e Zi. Italia, ndonëse nuk ishte e gatshme të shkonte aq larg, e ndjeu të nevojshme t'i bashkohej aleatit të saj, Austrisë, në përpjekjen për të parandaluar zbritjen e sllavëve dhe grekëve në brigjet e detit Adriatik, dhe rastësisht për të shpëtuar Shqipërinë.

V. KËRCËNIMI I LUFTËS EVROPIAN

Jehona e shpatës së vrullshme të Austrisë e gjeti jehonën e saj në armatimin e Pushtetit, i cili dyshohej se ishte kapiteni dashamirës i shteteve ballkanike: Ruisë. Qeveria e Carit tregoi se ishte gati të merrte masa

1 F. Gilbert, "Les Pays d'Albanie", fq 299-300.

dorashka Austria synonte t'u hidhte përballë dy shteteve të vogla sllave. U fol për mobilizimin e ushtrisë ruse. Shtypi rus u bë krejtësisht i zemëruar, i hidhur dhe luftarak. Franca dhe shtypi francez natyrshëm morën anën e Rusisë, Gjermania dhe gazetat e saj po derdhnin akuza mbi mallkimin e pansllavizmit. Vetëm Britania e Madhe ishte në gjendje të ruante sangfroid-in e saj dhe shtypi britanik po ruante një qëndrim pajtues për këtë çështje.

Rreziku i një zjarri të përgjithshëm evropian dukej ogurzi në horizont. Atmosfera ishte e mbushur me energji elektrike dhe Evropa qëndronte duke parë me ankth pa frymë situatën e tmerrshme. Megjithatë, qëndrimi pajtues i Sir Edward Grey bëri shumë për të zbutur frikën e një flakërimi; në fund të fundit, rreziku i luftës së përgjithshme nuk ishte aq i afërt sa kur Sir Edward Grey rrëfeu, më vonë në mars, se çështja shqiptare pothuajse solli luftën e frikshme evropiane.¹

Megjithatë, pikërisht kjo pyetje do të vuante dënimin për t'u bërë kaq famëkeq brenda dy javësh. Në fakt, kauza e Shqipërisë u mbulua plotësisht nga efektet e rivalitetit të ashpër që shpërtheu midis dy blloqeve gjigande politike, Aleancës së Trefishtë dhe Antantës së Trefishtë; çështja e çështjes shqiptare trajtohej thjesht si një mjet për të testuar forcën dhe qëndrueshmërinë krahasuese të dy koalicioneve të mëdha. Meritat e brendshme të çështjes shqiptare u harruan; askush nuk kujdesej për Shqipërinë, si komb. Gjatë revoltës shqiptare të vitit 1912, e cila përfundoi me dhënien e autonomisë administrative dhe që i parapriu luftës ballkanike

¹ "American Year Book", 1913, f. 102.

vetëm pas pak muajsh, shtypi i gjithë Evropës këndoi lavdërimet e larta të fitoreve të shqiptarëve ndaj xhonturqve. Tani, megjithatë, aspiratat shqiptare konsideroheshin vetëm si "një skemë shumë e zgjuar austriake" me anë të së cilës qeveria e Vjenës po kërkonte t'u grabiste aleatët ballkanikë dafinat dhe blerjet e tyre të ligjshme. U deklarua hapur se Rusia dhe Franca nuk do të toleronin kurrë krijimin e një "Turqie të re të vogël" nën mbrojtjen e Austrisë dhe në dobi të politikës imperialiste italiane.

Rezultati ishte që çështja shqiptare u zhvendos në plan të dytë për t'u lënë vend betejave spektakolare diplomatike dhe shtypit që zhvilloheshin çdo ditë midis dy blloqeve evropiane. Të drejtat e kombësisë shqiptare u diskredituan plotësisht nga qëndrimi luftarak i Austrisë, i cili i dha botës përshtypjen se çështja e Shqipërisë ishte thjesht një çështje austriake, e cila duhej luftuar me çdo armë në dispozicion për të shkurtuar pretendimet ekstravagante të Monarkisë së Dyfishtë. Kjo ndjenjë ogurzezë përshkoi të gjitha diskutimet aktuale dhe të ardhshme për Shqipërinë, dhe përfundimi ishte se kombi shqiptar u caktua që në fillim si koka e turkut për të gjitha hallet dhe ndërlikimet që i ranë Evropës. Edhe pas ngurrimit të njohjes së pavarësisë dhe krijimit të principatës shqiptare, shteti i ri u pa me tmerr të shenjtë si fëmija i paligjshëm i diplomacisë austriake, me Italinë që figuronte si bashkëshortja e mesme.

vetëm pas pak muajsh, shtypi i gjithë Evropës këndoi lavdërimet e larta të fitoreve të shqiptarëve ndaj xhonturqve. Tani, megjithatë, aspiratat shqiptare konsideroheshin vetëm si "një skemë shumë e zgjuar austriake" me anë të së cilës qeveria e Vjenës po kërkonte t'u grabiste aleatët ballkanikë dafinat dhe blerjet e tyre të ligjshme. U deklarua hapur se Rusia dhe Franca nuk do të toleronin kurrë krijimin e një "Turqie të re të vogël" nën mbrojtjen e Austrisë dhe në dobi të politikës imperialiste italiane.

Rezultati ishte që çështja shqiptare u zhvendos në plan të dytë për t'u lënë vend betejave spektakolare diplomatike dhe shtypit që zhvilloheshin çdo ditë midis dy blloqeve evropiane. Të drejtat e kombësisë shqiptare u diskredituan plotësisht nga qëndrimi luftarak i Austrisë, i cili i dha botës përshtypjen se çështja e Shqipërisë ishte thjesht një çështje austriake, e cila duhej luftuar me çdo armë në dispozicion për të shkurtuar pretendimet ekstravagante të Monarkisë së Dyfishtë. Kjo ndjenjë ogurzezë përshkoi të gjitha diskutimet aktuale dhe të ardhshme për Shqipërinë, dhe përfundimi ishte se kombi shqiptar u caktua që në fillim si koka e turkut për të gjitha hallet dhe ndërlikimet që i ranë Evropës. Edhe pas ngurrimit të njohjes së pavarësisë dhe krijimit të principatës shqiptare, shteti i ri u pa me tmerr të shenjtë si fëmija i paligjshëm i diplomacisë austriake, me Italinë që figuronte si bashkëshortja e mesme.

PART II
THE PRINCIPALITY OF ALBANIA

REFERENCAT

DURHAM, M. E., The Struggle for Scutari, Arnold, Londër, 1914,
Kapitujt XI-XIII.

ISMAIL KEMAL BEU, Shqipëria dhe shqiptarët, Revista tremujore
(korrik, 1917), vëll. 228, fq 153-162.

YOUNG, GEORGE, Nationalism and War in the Near East (Carnegie
Endowment for International Peace), Oxford, 1915, fq.
225-240, dhe Ch. VII.

jo në një masë të madhe deri pasi vetë Sir Edward Grey doli me propozimin zyrtar që ambasadorët e Fuqive të Mëdha të akredituar në Gjykatën e Shën Jakobit të formonin një Konferencë e cila të vendoste çështjen shqiptare si dhe atë për dhënien e Serbisë. një dalje tregtare në detin Adriatik. Pas shkëmbimit zakonor të notave dhe rezervave, propozimi u pranua dhe ambasadorët e gjashtë Fuqive të Mëdha u ulën rreth tryezës së gjelbër për të përcaktuar fatin e Shqipërisë dhe, në këtë mënyrë, për t'i dhënë fund konfliktit.

Kështu, mosmarrëveshja e mprehtë u hoq nga duart e Qeverisë së Përkohshme Shqiptare dhe shteteve ballkanike.

Kjo Konferencë njihet si Konferenca e Ambasadorëve, në kundërshtim me Konferencën që u mbajt gjithashtu në Londër nga palët ndërluftuese, Turqia dhe shtetet e Ballkanit, me synimin për t'i dhënë fund konfliktit të armatosur.

II. KRIJIMI I SHTETIT SHQIPTAR

Takimi i parë zyrtar i Konferencës u zhvillua më 17 dhjetor 1912, në Ministrinë e Jashtme Britanike. Tre ditë më vonë, bota në përgjithësi u njoftua, përmes lëshimit të komunikatës së mëposhtme nga Ministria e Jashtme, se një konflikt i armatosur midis Fuqive të Mëdha u shmang:

"Ambasadorët u kanë rekomanduar qeverive të tyre dhe këto të fundit kanë pranuar në parim autonominë shqiptare, së bashku me një dispozitë që garanton Serbinë hyrjen tregtare në detin Adriatik. Të gjashtë qeveritë kanë rënë dakord në parim për këto pika."

Ky ishte fillimi i ekzistencës zyrtare të Shqipërisë së pavarur. Përveç kësaj, komunikata dëshmon për faktin se ishte arritur një kompromis: Austria dhe Italia e shprehën qëndrimin e tyre në lidhje me pranimin e parimit të autonomisë shqiptare, që më vonë u interpretua si pavarësi e plotë, ndërsa Rusisë. iu pranua pika për t'i dhënë Serbisë një dalje në Adriatik, të cilën Serbia, në fund, nuk ishte në gjendje ta siguronte.

Megjithë marrëveshjen e dukshme, megjithatë, ishte e qartë se Rusia dhe Franca shkuan në Konferencë me shumë ngurrim dhe e njohën parimin e pavarësisë me humor shumë të keq. Pikëpamja e tyre ishte se shteteve ballkanike u lejohej të ruanin të gjitha blerjet e tyre territoriale aktuale dhe të ardhshme. Këtë e kishte treguar qartë propozimi i mëparshëm i M. Poincaré-së se Fuqitë e Mëdha bëjnë një deklaratë të përbashkët "të mosinteresimit" në konfliktin ballkanik. Rusia dhe Franca nuk do t'i lëshonin asgjë Shqipërisë, nëse nuk do të detyroheshin ta bënin këtë nga qëndrimi i zemëruar i Austrisë dhe Italisë. Diskutimet e Konferencës patën pamjen e një grindjeje të vazhdueshme, e cila herë pas here përfundonte me një kompromis ose pazar. Ambasadorët do të uleshin për orë e ditë të tëra për të zgjidhur çështje të zakonshme; i dërguari rus ose francez do ta kundërshtonte ashpër dhënien e një pëllëmbë territori Shqipërisë, megjithëse e dinte se ajo i perkiste asaj. Në shumë raste u përdorën pengesa sistematike të diskutimeve.

Fuqitë po vepronin nën stresin e nevojës urgjente për të shmangur një zjarr të përgjithshëm.

Drejtësia dhe barazia duhej t'i jepnin vend përshtatshmërisë. Ata ishin të detyruar të merrnin një lloj vendimi, qoftë ai i përkohshëm apo ai që në fund do të rezultonte fatal për kushtetutën e shtetit të ri dhe për paqen e Ballkanit. Ajo që kishin parasysh diplomatët ishte krijimi i një modus vivendi dhe jo krijimi i një principate të shëndoshë shqiptare. Kjo theksohet qartë nga deklarata e Sir Edward Grey, i cili kryesoi Konferencën. Duke iu përgjigjur pyetjes së bërë nga një anëtar i Dhomës së Komunave në lidhje me rezultatet e Konferencës në lidhje me zgjidhjen e çështjes shqiptare, diplomati i shquar pranoi qartë se nuk mund të kërkohej shumë nga Konferenca. "Duhet të kihet parasysh se në arritjen e kësaj marrëveshjeje," tha Sir Edward Grey, "thelbësore thelbësore ishte ruajtja e marrëveshjes midis vetë Fuqive." Të drejtat thelbësore të Shqipërisë u sakrifikuan për hir të paqes së përgjithshme të Evropës.

Përfundimisht, ambasadorët arritën të arrinin një marrëveshje për statusin e ardhshëm të Shqipërisë dhe të bënë disa dispozita të përgjithshme për shtetin e ri.

Shqipëria u njoh si një shtet sovran i pavarur që do të qeverisej nga një princ evropian që do të zgjidhej nga Fuqitë.

1 Debate Parlamentare, vëll. 56, f. 2285.

2 Një provë e dukshme e synimit të Rusisë për të diskredituar shtetin e ri jepet nga propozimi i ambasadorit rus që Shqipëria të vihej nën sovranitetin e Sulltanit. Britania

e Madhe propozoi emërimin e një Komisioneri të Lartë të Fuqive që do të qeveriste Shqipërinë në emrin e tyre kolektiv.

Propozimi u refuzua nga Austria dhe Italia.

Shteti i ri do të gëzonte neutralitet të përhershëm, nën mbrojtjen kolektive të gjashtë Fuqive të Mëdha.

Gjashtë Fuqitë e Mëdha do të përfaqësoheshin në Shqipëri nga një Komision Ndërkombëtar i Kontrollit i përbërë nga një delegat nga çdo fuqi dhe nga një përfaqësues shqiptar. Ky komision ishte i autorizuar të kontrollonte financat e shtetit të ri dhe të kontrollonte qeverinë shqiptare kur vepronte jashtë kufijve të juridiksionit të saj.

Oficerët holandezë u ngarkuan për organizimin e xhandarmërisë shqiptare.

Ishte koha për të provuar nëse marrëveshjet artificiale të bëra me synimin e pajtimit të pikëpamjeve dhe interesave të pashpresë konfliktuale mund t'i rezistonin testit të zbatimit aktual. Marrëveshjet e bëra në lidhje me shtetin e ri mbanin shenjën e interesave egoiste që nxitnin ambasadorët e Fuqive të interesuara kryesisht për Shqipërinë.

III. PYETJA E KUFIJVE

I. Kufiri Verilindor

Çështja e një rëndësie të madhe, nga zgjidhja e suksesshme apo e pasuksesshme e së cilës varej vetë jeta e shtetit të ri, ishte padiskutim ajo e kufijve. Një shtet është i detyruar të mbijetojë ose të jetojë dhe të lulëzojë sipas kufijve të tij. Nëse popullata të mëdha kompakte lihen jashtë vijës së saj kufitare, vitaliteti i entitetit të ri politik mund të shpenzohet në vëzhgimin e shqetësuar të betejave patetike të bashkëpopullsisë përtej kufirit; përveç kësaj, ajo do t'i shtojë aq shumë shqetësime dhe shqetësime shtetit të porsalindur sa ta pamundësojë atë për

jeta, në rast se është krejtësisht e pafuqishme në përpjekjet e saj për të përmirësuar gjendjen e tyre. Historia e shteteve ballkanike, Greqisë, Serbisë, Rumanisë dhe Bullgarisë, është shumë udhëzuese në këtë pikë. Kur këto shtete përfshinin vetëm një pjesë të vogël të fuqisë aktuale të racës përkatëse, ata thjesht po jetonin nga dita në ditë, duke qenë pre e ëndrrave që ishin krejtësisht jashtë proporcionit me fuqinë e tyre aktuale dhe duke rënë në një gjendje epilepsie nga herë pas here, me rezultatin që vëzhguesit e huaj ishin të bindur se vdekja e tyre politike do të kishte qenë më e preferuar se jeta e mjerueshme që ata ishin dënuar. Nga kjo gjendje i shpëtoi vetëm rritja e popullsisë dhe e territorit të tyre.

Megjithatë, asnjë konsideratë e tillë nuk mund të gjente vend në diskutimet e Konferencës së Ambasadorëve.

Nëse do të ishte një çështje kaq e vështirë për të arritur një marrëveshje mbi parimin e zhveshur të pavarësisë së Shqipërisë, do të ishte jashtëzakonisht më e vështirë të binte dakord për kufijtë brenda të cilëve do të ushtrohej pavarësia e dhënë me ngurrim.

Çështja e përcaktimit të kufijve ishte akoma më e ndërlikuar nga pretendimet e tepruara të shteteve ballkanike. Qeveritë e aleatëve ballkanikë zbuluan me shpejtësi vepra të vjetra e të reja që do t'u jepnin atyre të drejtën për në trevat e ndryshme shqiptare. Në frymën e kalorësisë së zgjedhur keq, ata i ngritën pretendimet e tyre mbi baza të ndryshme historike, gjeografike, strategjike, politike, kulturore dhe arkeologjike, duke shmangur me kujdes pretendimet e bazuara në të drejtën e pushtimit. Qeveria e Athinës ishte akoma më e zgjuar; ajo pretendonte Shqipërinë e Jugut, sepse i kishte dhënë përfitimin e madh për të çliruar banorët e saj nga turqit.

zgjedhë. Brenda sallës së diskutimeve të Konferencës, diskutimi për kufijtë e shtetit të ri u shndërrua në një garë të turpshme në prodhimin e argumenteve më të parëndësishme dhe të zbehta për zotërimin e territorit shqiptar. Mali i Zi, fëmija i llastuar i diplomacisë së Antantës, pretendonte qytetin e Shkodrës, sepse aty ndodheshin varret e paraardhësve të mbretit Nikolla, megjithëse vetë mbreti i Malit të Zi e pranoi që qyteti ishte shqiptar.¹

Këto janë fjalët e një anglezi, i cili ka kaluar shumë nga koha e tij në Shqipëri dhe është njohës i pyetjeve që lidhen me të, në lidhje me pretendimet e shteteve ballkanike:

"Të sigurt në injorancën dhe shkujdesjen e Evropës Perëndimore, aleatët propozuan t'i hiqeshin Shqipërisë gjithçka që ishte qartësisht shqiptare. Edhe vendlindja e Gjergj Kastriotës, Skënderbeu, nuk duhej t'i lihej popullit në krye të të cilit ai mundi Pashallëqet dhe Pashallëqet dhe Sulltanë për vite të tëra, të pandihmuar dhe të pambështetur nga Evropa e Krishterë; madje edhe kështjella e rrënuar e Lek Dukaghin, princit që kodifikoi ligjet dhe zakonet e lashta të maleve; madje edhe shtëpitë e Ali Pashës së Janinës dhe Kara Mahmud Pashës së Scodrës (Scutari), nuk do të përfshiheshin në Shqipërinë zyrtare nëse aleatët mund të kishin rrugën e tyre. Të gjithë do t'u dorëzoheshin sllavëve dhe grekëve, dhe Shqipëria do të bëhej një shtet vetëm në emër, pa gjithçka që mund ta mundësonte. për të jetuar si një principatë e pavarur dhe vetëqeverisëse. Kufiri që krijoi intelektin bashkuar ose dinakëria e katër mbretërive (ballkanike) nuk do të zgjasë shumë për të përcaktuar. Deri tani Drini i Zi.

¹ Le Temps, 6 prill 1913.

është konsideruar nga kufitarët më sllavofilë si kufiri më i poshtër i Shqipërisë në veri dhe lumi Kalamas në jug nga filhelenët. Por edhe ata kufij të varfër nuk u konsideruan shumë bujarë nga aleatët ambicioz. Malazezët dëshironin të kishin Scodra (Scutari), kryeqytetin e Shqipërisë Veriore, i cili banohet vetëm nga Shkypetarët, dhe gjithë rrafshin që e rrethon me malet e Malisorit, të cilat banohen nga katolikë romakë shqiptarë dhe gjysmë myslimanë dhe territore të tjera thjesht shqiptare. Kështu Shqipërisë do t'i hiqej lumi Drin që është lumi kryesor i saj dhe nga tokat në të cilat kishte vetëm pak sllavë të çfarëdo lloji."

Pas tre muajsh diskutime, ambasadorët më në fund ranë dakord për një lloj kufiri në veri dhe lindje. Klanet heroike katolike romake të Hotit dhe Grudës dhe një pjesë e Klementit iu dorëzuan Malit të Zi. Por mbreti Nikolla nuk ka qenë kurrë në gjendje të zotërojë territoret e tyre; historia e vitit 1879 u përsërit edhe një herë, dhe meqë nuk kishte fuqi të mëdha që t'i bombardonte këtë herë, klanet galantë i rezistuan me sukses çdo përpjekjeje të Malit të Zi për të pushtuar territoret e tyre. Shumë herë ata iu lutën Evropës që t'i bashkonte me atdheun e tyre, por Fuqitë nuk kishin mundësi t'i kujtonin mbretit të Malit të Zi dështimin e tij për të aneksuar territore për të cilat ai pretendonte se ishin të banuara nga sllavët.

Në lindje, Konferenca e Londrës tërhoqi kufirin më absurd. Ajo i caktoi Serbisë të gjithë vilajetin e Kosovës, i cili është i banuar nga afro një milion shqiptarë me shumë pak sllavë. Por

1 W. Peacock, "Albania, the Foundling State of Europe", f. 168-9.

Absurditeti i përcaktimit të kufirit nuk shihet në dhënien e këtij territori kompakt shqiptar në Serbi, por në vendosjen e vijës kufitare në atë mënyrë që qytetet kryesore shqiptare të vilajetit të jenë pikërisht në vijën kufitare, në mënyrë që tregu. - vendet dhe kullotat i kaluan Serbisë, ndërsa tregtia dhe kopetë mbetën brenda territorit shqiptar.

Caktimi në Serbi i vilajetit të Kosovës dhe i rretheve të Dibrës dhe Ohridës ishte padrejtësia më e madhe dhe më e padrejtë ndaj Shqipërisë.¹ Megjithatë, jo më pak ishte dëmi që iu bë vetë Serbisë, sepse, ndodh, këta shqiptarë janë më luftarak dhe më të nënshtruar se pjesa tjetër e bashkëkombësve të tyre. Që nga inkorporimi i tyre në mbretërinë serbe ata kanë qenë në një gjendje rebelimi të cilin qeveria serbe është përpjekur më kot ta shuajë me masakra dhe ekzekutime me shumicë.

Serbët i pretenduan këto territore kryesisht në baza historike, si perandoria kalimtare e Stefan Dushanit, pushtimi i tyre i përkohshëm prej tyre deri në shekullin e shtatëmbëdhjetë etj.²

Diskutimet për kufirin shqiptaro-serbo-malazez morën fund nga mesi i marsit 1913 dhe aty u caktua një Komision Ndërkombëtar i Kufijve për përcaktimin e tij.

2. Kufiri Juglindor

Megjithatë, pavarësisht nga të gjitha këto, shqiptarët duhet të ishin brohoritur, pasi një situatë më e rëndë do të zhvillohej me diskutimin e çështjes së kufirit juglindor apo shqiptaro-grek.

¹ Brailsford, H. N., "Macedonia", f. 273.

² F. Gilbert, "Les Pays d'Albanie", fq 287-296.

Konferenca duhej të merrej tani me një komb jo më pak dinak se grekët. Ministria e Jashtme Britanike u përmyt fjalë për fjalë me dokumente "greke" të cilat pretendonin të tregonin se Shqipëria e Jugut, ose Epiri i Veriut, siç e quante qeveria greke, ishte "greke nga feja, greke nga gjuha, greke nga ndjenjat" - kështu shkon e përjetshme. përmbahen. Për të shtuar bindjen në argumentet e tyre, për të cilat kishin shumë nevojë, autoritetet ushtarake greke që ishin në pushtimin e territoreve shqiptare, ushtruan çdo lloj presioni për t'i detyruar banorët të nënshkruanin deklarata se ishin grekë dhe se më mirë të vdisnin se t'i nënshtroheshin zgjedhës çnjerëzore të shqiptarëve! Procedura e përdorur në këtë çështje nga grekët është jashtëzakonisht e ngjashme me atë që përdorën zyrtarët e Abdul Hamid II., Sulltanit të Kuq të Turqisë. Sa herë që Madhëria e Tij Perandorake prekej nga ndonjë sëmundje e tij e zakonshme, autoritetet e tij mbledhnin së bashku popullatën fatkeqe, të krishterë dhe myslimanë, dhe e çonin në xhami dhe kisha për t'i lutur të Plotfuqishmit që zoti dhe xhelati i tyre i keq të shërohej shpejt. të sëmundjes së tij në mënyrë që të mund të masakrojë më shumë nga nënshtetasit e tij të pafajshëm.

Konferenca bombardohej çdo ditë nga deklarata të tilla besnikërie ndaj mbretit Kostandin. Një mënyrë tjetër e zgjuar për t'i bërë banorët të shprehnin besimin e tyre grek, ishte mbledhja e tyre në mbledhje masive, në të cilat autoritetet greke ftuan korrespondentët e gazetave të huaja, me qëllim që ata të binden për greqishten. ndjenjat e popullsisë.¹ 1 Me

keqardhje themi se një njeri aq i aftë sa M. René Puaux, autor

Rezolutat e këtyre mbledhjeve masive, të cilat zakonisht përgatiteshin paraprakisht nga zyrtarët grekë dhe lexoheshin para popullatës, shumë pak prej të cilave mund t'i kuptonin për shkak të shkrimit të tyre në gjuhën greke, u dërguan më pas në Konferencën e Ambasadorëve në Londra, me vulën e vërtetës që i është ngjitur nga korrespondentët e huaj jo të sofistikuar.¹

Suksesi i këtyre procedurave të dënueshme u ndihmua jashtëzakonisht nga tre faktorët e mëposhtëm:

Në radhë të parë, injoranca e Evropës në lidhje me kushtet reale të Shqipërisë. Njerëzit nuk e dinin përgjithësisht se në Shqipërinë e Jugut popullsia është myslimane dhe shqiptare e krishterë e ritit ortodoks "grek".² Grekët e nxorrën argumentin e tyre më mashtrues thjesht nga fakti se këta shqiptarë të krishterë i përkisnin kishës ortodokse "greke". . Është shumë karakteristike e metodave të ndyra të përdorura nga qeveria e Athinës, në përpjekjen e saj për të shpërfytyruar karakterin kombëtar të popullsisë së Shqipërisë së Jugut, fakti që ajo përdori statistikat turke të popullsisë. Në memorandumin e saj të 13 janarit 1913, të cilin ia dorëzoi Konferencës së Londrës, qeveria greke thekson, duke cituar statistikat turke, se e gjithë popullsia

i "La Malheureuse Épire", i lanë përshtypje edhe këto komedi farsike greke, nën përshtypjen e të cilave ai shkroi librin e lartpërmendur. Ne jemi të sigurt, megjithatë, se ai mund të fitonte përshtypjen e duhur nëse do të vizitonte Shqipërinë e Jugut ndërsa ishte nën pushtimin italian.

1 Ata që kanë ndonjë dyshim për lojën e keqe të përdorur nga qeveritë ballkanike do të binden për vërtetësinë e këtyre deklaratave duke lexuar Raportin e Komisionit Ndërkombëtar të Hetimit mbi Shkaqet e Luftërave Ballkanike, Carnegie Endowment, Washington, D. C., 1914. 2

Shih f. 13, 148 (shënim), 57-58 dhe shënim.

i vilajetit të Janinës ka 477.833 banorë, prej të cilëve 316.561 grekë, 154.413 myslimanë dhe 5.104 hebrenj. Arsyeja e shëndoshë revoltohet kundër një klasifikimi të tillë të popullsisë në bazë të fesë dhe jo në bazë të racës ose kombësisë. "Moslem", i cili është një kusht fetar, është kundër "grek" që e shton edhe më shumë konfuzionin.¹ Megjithatë, duke pasur parasysh faktin se vetë qeveria greke pranon se një e treta e -të quajtur "grekë" flasin shqip, numri i popullsisë shqiptare atëherë do të arrinte në rreth 260.000 shpirtra, kundrejt 210.000 grekëve të dyshimtë - e dyshimtë sepse qeveria greke përfshin në atë numër të gjithë shqiptarët e krishterë të ritit "grek" ortodoks. pasi përfshin të gjitha Valahët e maleve të Pindit. Për më tepër, nëse këto shifra do të zbatoheshin vetëm për provincat e kontestuara të vilajetit të Janinës, atëherë do të duket se numri i grekëve do të zvogëlohet, përderisa elementët grekë dhe hebrenj gjenden në rajonin në jug të qyteti i Janinës, i cili nuk ishte shumë i diskutueshëm para ambasadorëve.

Përveç kësaj, ambasadorët duhet të kishin kujtuar mbretërinë e lashtë të Molosisë, Despotatin mesjetar të Epirit, principatën e Ali Pashës, kryeqyteti i së cilës nuk ishte askush tjetër veçse Janina, kundërshtimi i suksesshëm i shqiptarëve në 1879 për përfshirjen e Janina në Greqi dhe përfshirja e gjithë vilajetit brenda kufijve të

¹ Shih shënimin, f. 46.

² Léon Lamouche, "La naissance de l'Etat albanais, *Révue Politique et Parlementaire*", Vol. 80, fq 220-239. Shih gjithashtu H. Ch. Woods, "Zona e rrezikut të Evropës", Ch. III.

³ Wadham Peacock, "Albania, the Foundling State of Europe," Fp. 209-212.

Shqipëria autonome, ngjarje e cila kishte ndodhur vetëm pak muaj para luftës ballkanike. Për ata pak a shumë njohës të kushteve të vendit, dihej se vilajeti i Janinës banohet nga një shumicë dërrmuese e shqiptarëve të krishterë të ritit "grek" ortodoks dhe të shqiptarëve myslimanë.

Në radhë të dytë, ekzistenca e shkollave greke për shqiptarët e krishterë, origjina e të cilave është shpjeguar tashmë, dha një argument tjetër të fuqishëm për tezën e qeverisë greke. Autoritetet ushtarake greke pa- raduan korrespondentët e huaj nga një vend në tjetrin duke u treguar atyre shkollat e Shqipërisë së Jugut.

Në radhë të tretë, prania e një numri të madh priftërinjsh grekë, të emëruar nga patriarku grek i Kostandinopojës, nën juridiksionin e të cilit Shqipëria e Jugut ka qenë qysh kur e gjithë Shqipëria u bë provincë e Perandorisë Lindore të Romakëve.² ishte forma më e mirë e reklamës për autoritetet greke. Në çdo foto të lëshuar nga qeveria greke për qëllime propagandistike me qëllimin për të treguar se Shqipëria e Jugut është greke, planin e parë e zënë këta priftërinj militantë të helenizmit. E megjithatë, është një fakt i zakonshëm që Papa i Romës, gjithashtu, ka mbajtur gjithmonë emisarët e tij fetarë në çdo vend nën juridiksionin e tij. Por kërkohej zgjuarsia e qeverisë së Athinës dhe injoranca e Evropës, për të nxjerrë një argument të fuqishëm nga prania e një kleri të huaj.

¹ Brailsford, H. N., "Maqedonia", shënim mbi "Statistikat Greke", fq. 219.

² Supra, fq. 20.

Në realitet, dukej sikur gjithçka po komplotohej kundër shqiptarëve, të cilët nuk e kanë marrë kurrë mundin për të bërë të njohur vendin e tyre në botë. Në kokëfortësinë e tyre vetë-verbuese, ambasadorët e Fuqive nuk ishin të gatshëm as t'u jepnin merita raporteve të autoriteteve të tyre konsullore në Janinë. Më kot shqiptarët e lirë të Shteteve të Bashkuara, që të gjithë ishin vendas të Shqipërisë së Jugut, dërguan në Konferencë me kablo protesta të përditshme kundër makinacioneve greke. Më kot refugjatët e Shqipërisë së Jugut, të mbledhur në Vlorë, i bënë thirrje të zjarra Konferencës për t'i konfirmuar ata në të drejtat e tyre. Ambasadorët mbetën të pavëmendshëm. Nga mesi i marsit deri në mes të gushtit (11 gusht 1913), kur Konferenca i dha fund punës së saj të palavdishme, diskutimet për kufirin juglindor vazhduan në mënyrën e mosmarrëveshjeve teologjike bizantine. Për t'i bërë gjërat edhe më keq, çështja e kësaj pjese të kufirit të shtetit të ri ishte e lidhur pazgjidhshmërisht me çështjen e Dodekanezit (dymbëdhjetë ishujt grekë të detit Egje që Italia kishte pushtuar që nga lufta italo-turke e 1911). . Franca dhe Rusia ishin të gatshme t'i caktonin principatës së re Shqipërinë e Jugut, me kusht që Italia t'i dorëzonte Greqisë

Dodekanezin.

Por Italia, e dërguar nga aleati i saj, Austria, donte të mbante ishujt dhe të siguronte evakuimin e Shqipërisë së Jugut nga grekët.

Më në fund, u duk se nuk mund të merrej asnjë vendim në lidhje me kufirin juglindor. Gjithçka që Konferenca mundi të bënte ishte të rregullonte dy pikat ekstreme të kufirit, krahinën e Koricës ose të Korçës, në lindje dhe Gjirin e

Ftelia, në jug. Një komision ndërkombëtar u caktua për të shkuar në vendngjarje dhe për të përcaktuar karakterin etnik të territorit të diskutueshëm, duke marrë si kriter kombësinë gjuhën e folur. Pak më vonë, ne do ta ndjekim këtë Komision në rrugëtimin e tij interesant dhe udhëzues, por krejtësisht mosmirënjohës.

IV. KRIZA SCUTARI

Konferenca e Ambasadorëve mezi e kishte tërhequr vijën kufitare verilindore, d.m.th. e., kufiri shqiptaro-serbo-malazez, kur ndodhi një krizë e re lufte, e cila solli akoma më shumë një zjarrvënie të përgjithshme se ajo e nëntorit të mëparshëm.

Më 26 mars, Konferenca kishte vendosur tashmë që Shkodra, kryeqyteti i Shqipërisë së Veriut, të përfshihej në territorin e principatës së re. Dy ditë më vonë, një notë kolektive e Fuqive të Mëdha e solli këtë vendim në dijeni të qeverisë serbe dhe malazeze, të cilat u ftuan, në të njëjtën kohë, të pezullonin rrethimin e qytetit dhe të tërhiqnin trupat e tyre. Serbia e plotësoi menjëherë kërkesën e Fuqive, por Mbreti i Malit të Zi kishte vendosur të pushtonte qytetin. Ndërsa vazhdoi të rrethonte dhe bombardonte qytetin, me gjithë protestat që i drejtoheshin nga qeveritë evropiane, këto të fundit vendosën të bënin një demonstrim detar kundër bregdetit malazez. Më 4 prill, flota e kombinuar bllokoi bregdetin e Malit të Zi, por mbreti Nikolla, duke supozuar dobësinë e tij, nuk i pezulloi operacionet e tij ushtarake kundër Shkodrës.

Aktualisht, qeveritë evropiane po negocionin mes tyre për të zbarkuar marinsat dhe për të pushtuar qytetin shqiptar, kur papritur Shkodra ra në mënyrë misterioze në duart e malazezëve, më 23 prill. Opinioni publik në Shqipëri e atribuon rënien. të qytetit ndaj veprimeve të pabesë të Esad Pashës, komandantit ushtarak të kalasë, i cili u lejua nga malazezët të dilte nga qyteti me të gjitha trupat dhe pajisjet e tyre ushtarake, duke lënë në të dispozitat që do të kishin mjaftonte për tre javë. Megjithatë, askush nuk mund të thotë ende me siguri pse Scutari u dorëzua.

Rënia e Shkodrës dukej se zhbënte të gjitha përlllogaritjet e Fuqive të Mëdha drejt zgjidhjes paqësore të çështjes shqiptare. Austria mori përsëri një ton kërcënues; ndarjet e Monarkisë së Dyfishtë po zhvendoseshin drejt kufirit malazez dhe rreziku i luftës evropiane, i cili dukej se ishte shmangur nga mbledhja e Konferencës së Ambasadorëve, tani dukej se ishte më se i pashmangshëm. Bota po shikonte me ankthin më të thellë lëvizjen e radhës të Rusisë. Këshillat më të mençura, megjithatë, mbizotëruan në Petrograd dhe Car Nikolla i drejtoi një telegram mbretit të Malit të Zi duke e vënë në dijeni për pakënaqësinë e tij për veprimin e tij në pushtimin e Shkodrës dhe duke shkurtuar çdo shpresë për ndihmën e Rusisë në rast se mbreti Nikolla insistonte. duke mbajtur posedimin e Scutarit.

Përfundimisht, Fuqitë ranë dakord të pushtonin qytetin me një kontingjent ndërkombëtar marinsash dhe më 13 maj, trupat malazeze në pension u zëvendësuan nga ushtria ndërkombëtare. Qeveria

e Shkodrës iu dha zëvendës-admiralit Sir Cecil Burney, komandant i flotës evropiane që kishin bllokuar bregdetin malazez.

SHËNIM

SHQIPËRIA DHE PRINCE LICHNOWSKI

Duke pasur parasysh rëndësinë e madhe që i kushtohet zbulimeve të Princit Lichnowski, ambasadorit të Gjermanisë në Konferencën e Londrës, për shkaqet e shpërthimit të luftës së madhe evropiane në lidhje me çështjen shqiptare, ia vlen t'i kushtohet një disa rreshta për pikat e spikatura të deklaratave të tij në lidhje me Shqipërinë.

Njohuritë e Princit Lichnowski për çështjet shqiptare, të cilat ai ishte thirrur t'i konsideronte si anëtar i Konferencës së Ambasadorëve, përmbledhen nga ai vetë në paragrafin që ai i kushton "Problemit Shqiptar" (Die Albanische Frage):

"Në pjesën më të madhe të Shqipërisë qytetërimi është grek. Qytetet jugore janë tërësisht greke dhe kur ishte në mbledhjen e Konferencës së Ambasadorëve, deputetë nga qytetet më të mëdha erdhën në Londër për të siguruar aneksimin me Greqinë. Në Greqi ka ende grupe shqiptare, dhe vetë e ashtuquajtura veshje kombëtare greke është me origjinë shqiptare. Përfshirja e shqiptarëve, shumica e të cilëve janë ose të krishterë ortodoksë ose myslimanë, në shtetin grek ishte, pra, zgjidhja më e mirë. Ishte gjithashtu më e natyrshme, nëse, le të themi, Skutari dhe pjesa veriore do t'u caktoheshin serbëve dhe malazezëve.

buzeqesh. Madhëria e tij ishte gjithashtu në favor të kësaj zgjidhjeje për arsye dinastike". ¹

Nga ky paragraf i shkurtër, i cili është bërë fjalë për fjalë këtu, mund të krijohet një mendim për veten në lidhje me njohuritë e Princit Lichnowski për çështjet shqiptare. Nga të gjitha këto fraza të ngatërruara dhe jo koherente, ajo që shkon deri te pika është se "Madhështia e Tij ishte gjithashtu në favor të kësaj zgjidhjeje për arsye dinastike". Kjo është e vetmja deklaratë e qartë që Princi Lichnowski avancon si një argument për copëtimin e Shqipërisë midis fqinjëve të saj; e gjithë pjesa tjetër është absurditet absolut. Në mendjen e turbullt të princit Shqipëria është greke dhe Greqia është Shqipëria. Megjithatë, argumenti më i arsyeshëm në favor të aneksimit të Shqipërisë në Greqi duket se është se "vetë e ashtuquajtura veshje kombëtare greke është me origjinë shqiptare" dhe se "në Greqi ka ende grupe shqiptare". Duhet ta falënderojmë, megjithatë, që pranoi se Shqipëria është e banuar nga shqiptarët ortodoksë dhe nga myslimanët, megjithëse Princi është në dyshim nëse myslimanët

1 Kjo pjesë është cituar nga pamfleti nr. 127 i Pajtimit Ndërkombëtar, me titull "Zbulesat e Princit Lichnowski", siç janë përkthyer nga gjermanishtja nga profesori Munroe Smith i Universitetit të Kolumbisë.

2 Përshtypja e krijuar nga njohuritë e Princit Lichnowski për Çështja shqiptare për përfaqësuesin zyrtar të Përkohshëm Qeveria shqiptare, Mehmed Bej Konica, përshkruhet kështu nga vetë:

"Në janar të atij viti (1913), unë dhe kolegët e mi shkuam për të vizituar Princin Lichnowski për t'i shpjeguar pretendimet e drejta të Shqipërisë ndaj tij. Ai më dha përshtypjen se dinte shumë më tepër për planetin Mars sesa për Shqipërinë. Më vonë, Greqia dërgoi një grup agentësh të saj te Sir Edward Grey dhe Konferenca për të thënë se ata ishin delegatë të Shqipërisë së Jugut dhe dëshironin aneksimin e saj në Greqi. Ndër anëtarët e Konferencës, i vetmi që mori këtë grotesk komedi seriozisht ishte Princi Lichnowski. Por edhe ai nuk duket se ka mundur ta kuptojë argumentin e këtyre të ashtuquajturve delegatë dhe e ka riprodhuar atë në frazat e çuditshme të cituara më sipër." The Adriatic Review, shtator, 1918.

ose të krishterët janë në shumicë, dhe megjithëse mbivendos mbi Shqipërinë qytetërimin grek.

Prapëseprapë, natyrshëm nuk mund të kuptojmë pse "përfshirja e shqiptarëve, shumica e të cilëve janë ose të krishterë ortodoksë ose myslimanë, në shtetin grek, është zgjidhja më e mirë" ose "që ishte gjithashtu më e natyrshme, nëse, le të të themi, Skutari dhe pjesa veriore u ishin caktuar serbëve dhe

malazezëve".

Përsa i përket deputetëve nga qytetet më të mëdha të Shqipërisë së Jugut, të cilët shkuan në Konferencë për të siguruar aneksimin me Greqinë, duhet pranuar se në Shqipërinë e Jugut ka mjaft grekë që të përbëjnë jo vetëm një ose dy deputetë, por gjysmën e një dhjetëra deputetë, nëse autoritetet ushtarake greke do të kishin vendosur vetëm të krijonin agjenci të tilla aneksimi.

REFERENCAT

- DURHAM, M. E., The Struggle for Scutari, Kapitujt XIV-XVI. LAMOUCHE, LEON, La naissance de l'Etat albanais, *Révue Politique et Parlementaire*, Vol. 80, fq. 220-239 (artikulli më i shquar për Shqipërinë në gjuhën frënge; një diskutim i ndërgjegjshëm i çështjes së kufijve).
- LUMO, SKENDO, La Population de l'Epire, Sophia, 1915.
- LYDE, PROF. L. W., Types of Political Frontiers in Europe (me sketch map, Albania), *Journal Geographical*, Shkurt, 1915.
- PEACOCK, WADHAM, Albania, the Foundling State of Europe, Appleton, 1914, Ch. XV.
- RINJ, GJERGJ, Nacionalizmi dhe lufta në Lindjen e Afërt, Ch. VII.

KAPITULLI X

SHTETI I RI

I. QEVERIA E PËRKOHSHME

Në sajë të shpalljes së pavarësisë, që u bë në Vlorë më 28 nëntor 1912, siç u tha tashmë, vendi u bë i pavarur nga ish-sovrani i tij, Sulltani i Turqisë, nën kontrollin nominal të të cilit ajo kishte qenë. për gati katërqind e pesëdhjetë vjet. Por njohja e statusit të pavarur nuk përfundoi deri më 20 dhjetor, kur Konferenca e Ambasadorëve mori vesh zyrtarisht këtë fakt.

Në ditën e shpalljes së pavarësisë, Konventa Kombëtare, e përbërë nga përfaqësues nga të gjitha viset e lira dhe të pushtuara të Shqipërisë, vazhdoi me formimin e një qeverie qendrore. Qeveria e Përkohshme Shqiptare - ky ishte titulli i saj zyrtar - u vu nën presidencën e Ismail Kemal Beut dhe nënpresidenti iu dha Prelatit Katolik të Durazzo-s, Imzot Nikolla Kachori. Kabineti përbëhej nga shtatë ministra, të krishterë dhe myslimanë, të cilët të gjithë ishin emëruar nga Konventa Kombëtare.

Megjithëse zona e territorit mbi të cilin shtrihej juridiksioni i qeverisë së përkohshme ishte vetëm një pjesë e vogël, vetëm brenda rrezes së topave rreth qytetit të Vlorës, për faktin se

pjesa tjetër e territorit ishte nën pushtimin e aleatëve ballkanikë ose të trupave turke, çështjet me të cilat përballej qeveria ishin krejtësisht jashtë proporcionit me mjetet që kishte në dispozicion. Të vetmet burime të ardhurash ku qeveria e re mund të mbështetej ishin taksat doganore të tregtisë së eksportit dhe importit të portit detar të Vlorës. Por porti u bllokua nga vëzhguesit grekë dhe bllokada nuk u hoq deri në muajin prill 1913. Për t'i bërë gjërat edhe më keq, grekët prenë kabllon që lidh Valonën dhe nëpërmjet saj Shqipërinë, me Evropën. Kryeqyteti i përkohshëm dhe qeveria e tij u shkëputën kështu krejtësisht nga pjesa tjetër e botës dhe një errësirë dëshpëruese mbretëronte tani brenda dhe rreth Vlorës.

Funksioni kryesor i qeverisë ishte të mbronte të drejtat e kombësisë shqiptare në sytë e botës që nuk dinte thuajse asgjë për ta dhe që bombardohej nga memorandumet dhe fletëpalosjet propagandistike të aleatëve ballkanikë që pohonin titujt e tyre "të pakontestueshëm". në territoret shqiptare që ata pushtuan ose synonin t'i pushtonin. Por qeveria e pafat ishte praktikisht e burgosur brenda mureve të Valonës dhe fusha ishte e lirë për makinacionet dhe intrigat e zakonshme të shteteve ballkanike. Në veri të kryeqytetit të përkohshëm ishin ushtritë serbe, në jug ishin grekët, dhe në lindje kishte kampingun në Fark-ollë, mezi 20 milje larg, ushtria e Djavid Pashës, shkatërruesit të Shqipërisë; deti u bllokua nga skuadrilja greke. Qeveria e Përkohshme ishte një qeveri vetëm në emër. Tensioni i zyrtarë i Vlorës u qetësua vetëm pjesërisht në fund të dhjetorit, kur jahti i Dukës së

Montpensier, Ferdinand François, i Shtëpisë Bourbon-Orléans, kaloi bllokadën dhe hyri në portin e Vlorës. Duka ishte i gatshëm të figuronte si kandidat për fronin e Shqipërisë; por ai u harrua shpejt, duke qenë se kandidatura e tij ishte e papëlqyeshme për Fuqitë, të cilat ishin të interesuara kryesisht për çështjet shqiptare. Megjithatë, Duka ka kontribuar diçka për kauzën e Shqipërisë, pasi disa ditë më vonë, jahti i tij i shpëtoi përsëri vigjilencës së anijeve bllokuese dhe zbarkoi i sigurt në tokën italiane Ismail Kemal Beu, së bashku me Louis Gurakuki, Minis. - ter i mësimit publik dhe Isa Bolatin, shefi më i shquar i kryengritjes shqiptare të vitit 1912 kundër turqve, i cili mezi i kishte shpëtuar atentatit nga duart e serbëve me të cilët kishte bashkëpunuar kundër turqve në fillim të shek. Lufta ballkanike.¹ Të tre udhëheqësit shqiptarë vazhduan të vizitojnë kryeqytetet e ndryshme të Evropës në përpjekje për të fituar simpatitë e qeverive dhe popujve evropianë në favor të pavarësisë së Shqipërisë. Misioni i tyre ishte megjithatë një dështim, sepse opinionin publik në Evropë ishte ndezur tashmë nga qëndrimi skandaloz i Austrisë dhe indinjata e ndjerë ndaj pushtetit të kësaj të fundit u transferua në të njëjtën masë edhe për kauzën e vetë Shqipërisë. .

II. REFORMAT E BRENDSHME

Ndërsa Konferenca e Londrës ishte thjesht e kotë-

¹ Udhëheqësi trim, por krejtësisht fatkeq, u vra më vonë nga malazezët, në prill të vitit 1916, kur këta të fundit po evakuonin me nxitim Shkodrën, duke parë ushtrinë austriake që po afrohej. Deri në momentin e vdekjes së tij, Isa Bolatin mbahej i burgosur nga malazezët si pasojë e pushtimit të Shqipërisë së Veriut që mbreti i Malit të Zi dhe serbët kishin ndërmarrë marrëzisht gjatë pranverës së vitit 1916.

Me kalimin e kohës në diskutime të pafrytshme, Qeveria e Përkohshme u përball me nevoja urgjente. Por duke qenë se gjithçka varej nga vendimet e diplomatëve të mbledhur në Ministrinë e Jashtme Britanike, edhe Qeveria e Përkohshme u dënua me mosveprim dhe të vëzhgonte dëshpërimin në rritje të popullit shqiptar. Por Fuqitë nuk kujdeseshin për këtë.

Në muajin prill të vitit 1913, zona mbi të cilën shtrihej juridiksioni i Qeverisë së Përkohshme u shtua ndjeshëm nëpërmjet shtimit të territoreve të evakuara nga serbët në Shqipërinë Qendrore dhe në një pjesë të Veriut. Qeveria vazhdoi tani me krijimin e autoriteteve lokale në ato territore duke zbatuar një sistem administrativ uniform, të bazuar në modelin francez, i cili më vonë u zëvendësua, por nuk u ndryshua në ndonjë masë të madhe, nga ndarja e re administrative e përfshirë në Ligjin Organik të Shqipërisë, i cili u hartua nga Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit.

Por tipari më interesant në të gjitha këto përpjekje ishte se autoriteti qeveritar mbështetej ekskluzivisht në prirjen patriotike të njerëzve për të ndihmuar qeverinë kombëtare në përpjekjet e saj drejt vendosjes së autoritetit në vend. Presidenti A. L. Lowell i Universitetit të Harvardit shprehet me shumë maturi në traktatin e tij të shkëlqyer mbi "Qeverinë e Anglisë" se "qeveri nuk do të thotë veprim me pëlqimin universal, por bindje të detyrueshme ndaj një autoriteti përfundimtar". Megjithatë, populli shqiptar nuk po i bindej qeverisë së tij nga detyrimi, sepse Qeveria e Përkohshme nuk kishte asnjë mjet detyrimi, asnjë. Qeveria nuk kishte

fonde për të mbajtur qoftë edhe një forcë policie brenda vetë qytetit të Vlorës; më së paku mund t'i siguronte vetes ndonjë forcë ushtarake, sepse organizatorët holandezë të xhandarmërisë shqiptare ishin të kufizuar vetëm për të bërë plane për një organizim të ardhshëm, për shkak të mungesës së plotë të burimeve financiare. Prandaj, ishte mjaft interesante dhe udhëzuese, në të njëjtën kohë, të shihje popullin që ishte terrori i turqve duke iu bindur vullnetarisht një qeverie që as formalisht nuk ishte njohur nga Fuqitë.¹ Kjo ishte përgjigja e shqiptarëve ndaj përgjithësisht mbizotëronte mendimi se ata ishin të paligjshëm dhe të paqeverisshëm.²

Duke vepruar sipas këtij qëndrimi shembullor të popullit, qeveria vazhdoi të kryente disa reforma themelore. Një nga pyetjet shumë të rëndësishme ishte ajo e ndarjes së Kishës nga Shteti. Në Shqipëri ishin tre fe të njohura zyrtarisht: feja myslimane, kisha ortodokse greke dhe ajo katolike romake. Më i fuqishmi nga të tre ishte, pa dyshim,

¹ Konsujt e shteteve evropiane refuzuan të rinovonin ekzekutimet e tyre, siç u kërkoi Qeveria e Përkohshme, dhe qeveria ishte aq e dobët dhe e pafuqishme sa ta hiqte këtë çështje. krejt. ² Në

"High Albania" (Londër, 1909), zonjusha M. E. Durham jep një ilustrim të mrekullueshëm të respektit të shqiptarit për paqen dhe rendin me fjalët e mëposhtme:

"Gjatë festimeve me rastin e shpalljes së Kushtetutës së Turqisë (1908), malësorët katolikë dhe myslimanë zbritën në Seutari për të marrë pjesë në festime. Ata numëronin rreth dy mijë burra të armatosur rëndë dhe, pa pasur asnjë. forca ushtarake apo policore për të përballuar një shpërthim, nuk ka ndodhur asnjë incident. Madje edhe përfaqësuesit e dy konsullatave, të cilët singërisht urrenin shqiptarët, thanë: "Mon Dieu, nën një decent qeveri, çfarë populli do të ishte ky?"

Por kjo qeveri e denjë duhej t'u mohohej shqiptarëve, sepse pas qeverisë së pafuqishme të Ismail Kemal Beut, erdhi qeveria e Princit të Wied-it, e cila ishte çdo gjë tjetër veçse e denjë.

feja myslimane, jo aq për shkak të epërsisë numerike të shqiptarëve myslimanë ndaj të tjerëve, sa për shkak se kleri mysliman kishte gëzuar nën regjimin turk prerogativat më të larta politike; Çështja e martesës, e divorcit, e trashëgimisë dhe, mbi të gjitha, e besnikërisë ndaj shtetit qëndronin tërësisht në duart e klerit mysliman. Përveç kësaj, ministrat myslimanë krijuan gjykatën më të lartë gjyqësore për interpretimin dhe zbatimin e Ligjit të Shenjtë (Sheriatit) të muhamedanëve, burimi suprem i të cilit është Shejhul-Islami i Kostandinopojës, i cili është vetëm një shkallë më poshtë. sulltanit në autoritet. Si të zbërthehet një lëmsh i tillë i paperëndishëm në mungesë të ndonjë force ushtarake dhe, çfarë ishte më e rëndësishme, kundër shumicës së popullit shqiptar?

Sigurisht, nuk ishte një detyrë e lehtë kur dikush shikon regjimin teokratik të botës myslimane dhe kur kupton se çfarë fuqie ka feja, qoftë ajo e krishterë, mbi popujt ballkanikë. Megjithatë, Ismail Kemal Beu, i cili ndërkohë ishte kthyer nga udhëtimi i tij në Evropë, vazhdoi ta çlironte vendin nga dominimi fetar mysliman. Si fillim, ai preu lidhjen e besnikërisë fetare me Sheikh-ul-Islamin e Kostandinopojës me themelimin e një Kishe të pavarur Muhamedane në Shqipëri, nëpërmjet emërimit të një kreu suprem të fesë myslimane në personin e një patrioti. Myftiu musliman (ekuivalent me kryepeshkop), me kombësi shqiptare. Menjëherë pas kësaj, juridiksioni i zyrtarëve fetarë myslimanë mbi çështjet civile u transferua në gjykatat civile. Kjo u bë

1 Ekziston një thënie në mesin e turqve që thotë se "kur të lëndohesh nga Kadi (gjykatësi fetar mysliman) mund të akomodosh

pa asnjë protestë nga ana e popullatës myslimane e cila është cilësuar si superfanatike në lidhje me fenë myslimane.

Por puna e reformës fetare duhej të ndalej në atë pikë. Prerogativat e kishave katolike romake dhe ortodokse nuk mund të prekeshin për momentin, për shkak se rrethet katolike ishin jashtë juridiksionit të Qeverisë së Përkohshme dhe për shkak të çështjes në pritje të evakuimit të Shqipërisë së Jugut, e cila ishte ende të pushtuara nga grekët.

Megjithatë, në dëshirën e saj për të përmirësuar administrimin e drejtësisë, qeveria e Vlorës prezantoi me sukses të dukshëm sistemin e jurisë në çështjet penale.

III. KOMISIONI I KUFIJVE JUGLINDOR

Ndërkohë që qeveria e përkohshme po përpiqej të konsolidonte principatën e re dhe të vinte në këmbë për ardhjen e Princit Sovran, i cili do të zgjidhej nga gjashtë Fuqitë e Mëdha, qeveritë e kësaj të fundit po vazhdonin ngadalë dhe me gjysmë zemre të caktonin anëtarët e Komiteti Ndërkombëtar-

asnjë ankesë", sepse vendimi i kadiut është i formës së prerë. Por, gjatë muajve të parë të pavarësisë së Shqipërisë, kjo thënie e famshme, e cila ishte përsëritur aktualisht në Shqipëri, u hoq nga kuptimi i saj. Në një çështje juridike, e cila është unike. në analet e islamizmit, i pandehuri që doli para gjykatës civile të Vlorës nuk ishte askush tjetër veçse Myftiu i gjithëpushtetshëm (funksionar fetar mysliman që mbante gradën e kryepeshkopit dhe kryente funksionin më të lartë gjyqësor në krahinë gjatë regjimit turk. Myftiu, i cili nuk mund të citohej ligjërisht para asnjë gjykate civile, u detyrua nga presioni i opinionit publik që të paraqitej si i pandehur para Gjykatës Civile të Vlorës. Gjykata atë ditë ishte e mbushur me spektatorë të cilët ishin gëzuar nga spektakli i duke parë për herë të parë një Myfti-Kadi në gjyq. Shumica e spektatorëve ishin shqiptarë të sapokthyer nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Myftiu u dënua dhe duhej të gëlltiste në heshtje pilulën e hidhur. Kryetari i trupit gjykues nuk ishte askush tjetër veçse shkrimtari.

misioni i cili ishte caktimi dhe përcaktimi i kufirit juglindor të shtetit shqiptar. U deshën disa muaj që qeveritë evropiane të gjenin personat e duhur që do të vepronin në përputhje të plotë me urdhrat e tyre për caktimin e kufirit, ose më saktë personat e duhur që do të ishin më të kundërshtuar t'i jepnin Shqipërisë atë që ishte e saj duke i dhënë hua vetes. komeditë farsë të autoriteteve ushtarake greke që po pushtonin këto territore. Si dëshmi për këtë, mund të citohet fakti që qeveria franceze zgjodhi konsullin e saj në Volos, Greqi, si anëtar të Komisionit. Në realitet, dukej sikur Fuqitë tashmë ishin lodhur nga komedia e pohimit se ata ishin të interesuar për mirëqenien e principatës së ardhshme, pasi të ishte shmangur kërcënimi i një zjarri të përgjithshëm.

Pas disa muajsh zvarritje të plotë, Fuqitë më në fund emëruan Komisionerët, me lutjet urgjente të Qeverisë së Përkohshme, e cila i kishte paralajmëruar në mënyrë të përsëritur Fuqitë lidhur me agjitacionin gjithnjë në rritje të popullit shqiptar si pasojë e trajtimit çnjerëzor të shkaktuar nga grekët mbi popullsinë e pushtuar, raporte për të cilat vinin përditë me ardhjen në Vlorë të refugjatëve nga Shqipëria e Jugut.

Në fund të shtatorit 1913, Komisioni Ndërkombëtar shkoi në Selanik e prej andej në Monastir, ku kaloi një muaj tjetër në kotësi, me qëllim që t'u mundësonte Fuqive të shantazhonin qeverinë shqiptare me synimin për të siguruar disa shumë të lakmuar. lëshime përmes frikës që ata frymëzuan për pezullimin e operacioneve të Kufirit

Komisioni përveç nëse kontratat janë nënshkruar në kohë. Kur kontratat u nënshkruan përfundimisht, Komisionerët riparuan në qytetin e Korçës (Koricë).

Udhëtimi i Komisionit Ndërkombëtar nëpër pjesën e Shqipërisë që munda të vizitonte është mjaft interesant dhe udhëzues, sepse u dha autoriteteve ushtarake greke mundësinë që të shfaqnin plotësisht zgjuarsinë e tyre në përpjekjen për të hutuar dhe mashtruar Komisionin. duke e anashkaluar atë. Ajo tregon gjithashtu se në cilat skaje të paskrupullozitetit skandaloz mund të shkojnë shtetet ballkanike për të marrë atë që duan. Përvojat e Komisionit, për fat të mirë, ruhen në Procedurat Zyrtare të Konferencës së Firences, siç u quajt zyrtarisht Komisioni kur u mbledh në Firenze, Itali, për t'i dhënë prekjen e fundit draftit të kufirit juglindor. Ne domosdoshmërisht kufizohemi duke iu referuar vetëm disa prej incidenteve më të rëndësishme.

1. Kamufliimi i Shqipërisë së Jugut

Zvarritja e Fuqive në emërimin e anëtarëve të Komisionit të Kufijve u dha autoriteteve ushtarake greke mundësi të mjaftueshme për të krijuar si duhet terrenin për pritjen e Komisionit në të gjithë Shqipërinë e Jugut. Materiali për ndërtimin e skenës ishte afër dhe aktorët ishin më se të etur për ta bërë shfaqjen një sukses të madh. Fatkeqësisht për

1 Shih më poshtë, f.

197. 2 Procès-verbaux de la Conférence de Florence,

1913. Publikimi është konfidencial dhe synohet vetëm për përdorimin e qeverive përkatëse. Kopja që konsultuam ishte në arkivin e Ministrisë së Jashtme Shqiptare.

Megjithatë, Greqia u tregua më e zellshme se ç'duhej dhe kështu e prishën të gjithë farsën në fund.

Le të themi së pari disa fjalë për materialin dhe më pas për aktorët.

Sipas vendimit të ambasadorëve, Komisioni i Kufijve duhej të përcaktonte karakterin etnik të popullit dhe të territorit që ata zinin në bazë të gjuhës së folur. Mund të mos pranohet që gjuha është një kriter i sigurt kombësie, por, duke pasur parasysh pushtimin ushtarak të vendit nga trupat e vetë qeverisë që pretendonte ato territore, nuk mund të përdorej asnjë kriter tjetër.

Megjithatë, ajo që është akoma më e rëndësishme është fakti se shqiptari njihet si i tillë kryesisht për shkak se flet shqip, gjuhë të cilën e ka ruajtur që nga kohra të lashta. Për më tepër, shqiptarët asnjëherë nuk kanë mundur t'ia imponojnë gjuhën e tyre fqinjëve të tyre, në mënyrë që të mos bëhet asnjë gabim në këtë aspekt.

Në fakt, dihej botërisht se gjuha e folur në Shqipërinë e Jugut është shqipja. Por ajo që nuk dihej aq mirë ishte se shqiptarët e krishterë ortodoksë të këtij rajoni, si dhe ata të

Shqipërisë së Mesme, duhej t'i dërgonin fëmijët e tyre në shkollat greke për shkak të ndalimit që rëndonte mbi gjuhën shqipe.¹ Për rrjedhojë pjesa e popullatës mashkullore që kishte pasur një lloj arsimimi në shkollat greke ishte në gjendje të kuptonte ose, në disa raste, të murmuriste gjuhën greke. Sigurisht, kishte një numër personash që kishin marrë një arsim të lartë.

¹ Shih më lart, f. 58.

kation në gjuhën greke, siç jepej në Gjimnazin e Janinës dhe të Korçës, të cilët flisnin mjaft mirë greqisht. Ishte e natyrshme, nga ana tjetër, që këto shkolla greke të dilnin një sërë viktimash magjike të kujtimeve të Perikliut, të gjigantëve të Maratonës dhe të gjithë lavdisë që kishte parë Hellasa e lashtë. Por entuziazmi romantik i këtyre të diplomuarve të goditur nga grekët zakonisht ftohej në pjekurinë e tyre, ose si rezultat i një udhëtimi në Greqi, ku ata patën një mundësi për të matur distancën dhe kualifikimet racore dhe morale që dallojnë moshat e Perikliut dhe të Perikliut dhe Sokrati nga greqishtja moderne. Por meqenëse prodhimi vjetor i këtyre dy gjimnazeve nuk i kaloi kurrë një duzinë, numri i këtyre fantazmave të lashta greke ishte pafundësisht i vogël në përpjesëtim me njerëzit që tundnin kokën rëndë për sa i përket shëndetit mendor të këtyre admiruesve. të ditëve të shkuara.²

I tillë ishte materiali me të cilin autoritetet ushtarake greke duhej të ndërtonin skenën. Le të thuhet, për meritë të tyre, se ata ia dolën shumë mirë në një masë të caktuar.

Ajo që ata bënë ishte kjo:

Në zellin e tyre për t'i paraqitur Komisionit Ndërkombëtar një popullsi tërësisht greqishtfolëse, autoritetet greke u kujdesën që vetëm njerëzit greqishtfolës të lejohen të qarkullojnë në rrugë gjatë kalimit ose të vijnë në kontakt me Komisioni. Në vendet ku nuk mund të kishte persona greqishtfolës, kolonistët grekë dhe refugjatët nga Azia e Vogël të importuara ad hoc do të përfytyroheshin si

1 Shkrimtari është i diplomuar në Gjimnazin e Korçës.

2 Brailsford, "Maqedonia", f. 252.

vendasit. Pjesa tjetër e popullsisë, të gjitha gratë, fëmijët dhe burrat që nuk dinin të flisnin greqisht, si dhe popullata myslimane, u mbyllën në ambientet e tyre nën roje.

Pas zgjidhjes së çështjes gjuhësore, autoritetet greke kaluan në vendosjen reale të skenës. U lëshua një urdhër ku njerëzit urdhëroheshin të kamuflonin qytetet, qytezat dhe shtëpitë e tyre, përmes aplikimit në muret e pikturës bardheblu, d.m.th. e., ngjyrat kombëtare greke. Të gjitha shenjat e dyqaneve dhe dyqaneve duhej t'i nënshtroheshin gjithashtu këtij trajtimi kurioz, në të gjitha rastet nën dënimet më të rënda, nga të cilat rrahja deri në vdekje ishte dënimi i zakonshëm kushtetues në rast të mospërputhjes me urdhëresën. Si plotësim i recetës së lartpërmendur, njerëzve u rekomandohej, po ashtu, me zell që të vishnin sa më shumë bardh e kaltër që të ishte e mundur. Burgimi dhe internimi ishin dënimet e fatkeqit që pa dashje vishte ndonjë rrobë apo kravatë ngjyrë të zezë e kuqe (ngjyrat kombëtare shqiptare).

Lëvizja e tretë e autoriteteve greke ishte terrorizimi dhe lopata e popullsisë. Burgjet e Korçës, Janinës, Follorinës, Selanikut dhe të qyteteve të tjera greke ishin të mbushura me të burgosur nga vendet që do të vizitonte Komisioni. Patriotët e shpallur shqiptarë më parë kishin gjetur vende në birucat e lagështa të ish-burgjeve turke, të cilat tani nderoheshin nga gardianët grekë.

2. Incidenti i Borovës

E gjithë kjo u bë me qëllimin për t'i bërë përshtypje Komisionit me karakterin grek të

krahinat e Shqipërisë së Jugut të cilat Evropa synonte t'ua dorëzonte kasapëve shqiptarë.

Rrugës për në Koloni, prej nga do të fillonte puna reale e Komisionit, Komisioni kaloi në qytetin e Korçës. Qyteti i fundit, me gjithë provincën e tij, ishte përfshirë zyrtarisht në shtetin e ri me veprimin e drejtpërdrejtë të Konferencës së Londrës, kështu që Komisioni nuk kishte asgjë për të kryer në atë rajon, përveçse të kalonte. Por, megjithatë, autoritetet greke kishin marrë masat e nevojshme për t'i bërë përshtypje Komisionit me padrejtësinë e madhe të bërë nga Konferenca për caktimin e qytetit në Shqipëri.¹

Kamuflimi nuk la asgjë për të dëshiruar; edhe shtëpitë e pulave dhe pemët ishin lyer me ngjyrë blu-bardhë dhe qyteti kishte pamjen e një deti të shkumëzuar. Megjithatë, iluzioni i grekëve u prish nga delegati italian, për kënaqësinë e kolegëve të tij. Një numër i fëmijëve të shkollës ishin dërguar me dukje për të luajtur përpara shtëpisë së zënë nga Komisioni, me mendimin se ata duhet të flisnin greqisht gjatë lojës. Signor Labia, komisioneri italian, doli në ballkon i shoqëruar nga disa kolegë të tij mendjelehtë dhe u hodhi fëmijëve një grusht monedha bakri. Me dëshirën e tyre për të marrë sa më shumë monedha, fëmijët e gjorë harruan kufizimin e përdorimit të gjuhës shqipe dhe lufta për monedhat vazhdoi në gjuhën e tyre amtare, në gjuhën shqipe. Komisionerët e dëfryer gjëmuan me të qeshura.

Ekspozimi i mashtrimit, efekti i të cilit ishte,

1 Durham, M. E., "The Struggle for Scutari", f. 307.

për më tepër, akoma më e shtuar nga përdorimi i tepruar i pikturës bardheblu, i zemëroi grekët dhe i bëri ata të ndryshonin taktikat e tyre. Duke qenë se ishte e pamundur t'i mbyllej gojën të gjithë popullit, shumë prej të cilëve gjetën një mënyrë për të komunikuar me anëtarët e Komisionit të cilëve u denoncuan maskaradën, autoritetet greke iu drejtuan dhunës. Ata lëshuan në shtigjet e Komisionit një grup të egër të parregullt, të dëshpëruar profesionistë famëkeq grekë, për të hijezuar Komisionin kudo dhe për të bërë titur à tue-tête, "Bashkim ose vdekje!" Arritjet e lavdishme të këtij grupi, fatmirësisht, janë shënuar në Procedurat Zyrtare të Komisionit.

Kështu, grekët u përpoqën të hiqnin qafe Komisionin, kur kuptuan se farsa e tyre ishte shumë groteske për të mos u bërë përshtypje të papëlqyeshme për delegatët evropianë. Rrjedhimisht, kur Komisioni mbërriti në Borovë, në krahinën e Kolonisë, u vu në veprim plani i ri grek. Me të arritur në lokalitetin e fundit, Komisionerët, të cilët tashmë kishin filluar të ndiheshin të lodhur nga komedia, kërkuan të vinin në kontakt të drejtpërdrejtë me banorët. Njëri prej tyre trokiti në derën e një shtëpie, e cila ishte caktuar rastësisht si vendi nga do të fillonin hetimet. Për fat të keq për grekët, kjo shtëpi e veçantë ndodhi të ishte ajo në të cilën ata kishin internuar të gjithë banorët që nuk dinin të flisnin greqisht. Grekët e kuptuan se kishte ardhur momenti i gjithë përmbysjes së organizatës së tyre. Kur delegati përsëriti përsëri trokitje, banda e pandashme që kishte vëzhguar lëvizjet e Komisionit, kërcënoi se do të qëllonte

delegat, përveç nëse ai hoqi dorë nga qëllimi i tij për të hyrë në shtëpi.

Ndërhyrja skandaloze e bandës në punën e Komisionit i bindi delegatët se nuk kishte asgjë për t'u bërë veçse të pezullohej tërësisht veprimtaria e tyre. Kështu vepruan dhe informuan qeveritë e tyre përkatëse për pamundësinë e kryerjes së misionit të tyre. Si rezultat, qeveria britanike propozoi që Komisioni të vazhdonte me përcaktimin e kufijve me ndihmën e hartës, duke marrë parasysh vetëm arsyet ekonomike dhe gjeografike. Grekët kërcënuan të bojkotojnë tregtinë britanike, por Fuqitë e pranuan propozimin.

Komisioni vazhdoi më pas në Firenze të Italisë dhe përfundoi punën e tij në dhjetor 1913, me ndihmën e Institutit Gjeografik të atij qyteti. Ajo i caktoi Shqipërisë dy provincat ose sanxhaqet e diskutueshme të Korçës dhe Arghyrocastros, në përputhje me pritshmërinë fillestare të Konferencës së Ambasadorëve. Por për të sakatuar të vetmen linjë komunikimi të Shqipërisë së Jugut mes detit dhe kontinentit, një pjesë e vogël e rrugës u la brenda territorit të caktuar për Greqinë. Vija kufitare linte edhe jashtë Shqipërisë rrethin e Çamourisë, i cili banohet nga një popullsi kompakte shqiptare e besimit mysliman, megjithëse për këtë ishte faji i Konferencës dhe jo i Komisionit.

Megjithatë, çështja përfundoi për sa i përket Komisionit. Por çështja e Shqipërisë së Jugut nuk kishte kaluar ende nëpër shumë peripeci dhe më në fund duhej të bëhej gangrena që helmoi gjithë jetën e principatës së brishtë.

Banka Kombëtare Shqiptare do të merret me pronat e paluajtshme. Nënshkrimi i kontratës ishte një burim dëshpërimi për shqiptarët, të cilët punonin me frikën se, për shkak të varfërisë së njerëzve, më në fund Banka do të ishte në gjendje të blinte të gjithë territorin në dispozicion, i cili do të kalonte kështu në duart e kapitalistëve austriakë dhe italianë. Natyrisht, indinjata popullore u kthye kundër qeverisë së Ismail Kemal Beut, e cila tani humbi besimin e popullit.

Për më tepër, agjitacionin iu drejtuan nacionalistëve radikalë, radhët e të cilëve u mbushën kryesisht nga shqiptarët që ktheheshin nga Shtetet e Bashkuara. Qeveria e Vlorës u pa nga ata si konservatore e pashpresë; ata dëshironin të modernizonin qeverinë dhe vendin brenda natës. Reformat që ishin bërë u konsideruan të vogla nga këta zjarrngrënës që dëshironin ta shihnin Shqipërinë të reformuar nga themeli.

Ngjarja tjetër ishte kthesa e re e punëve në Shqipërinë e Jugut. Më 13 dhjetor, Fuqitë informuan qeverinë greke se trupat e saj duhet të tërhiqeshin brenda një muaji nga territoret që i ishin caktuar Shqipërisë. Sidoqoftë, përfundimisht u dha një zgjatje e mëtejshme dhe 1 marsi 1914 u caktua si dita e evakuimit.

Por autoritetet greke nuk i kishin humbur shpresat për të shmangur çështjen e evakuimit. Ata po përgatitnin momentalisht skenën për një grusht shteti të ri në teatër. Greqia ishte gati të luante kartën e saj të atuit. Refugjatët, të cilët vërshonin çdo ditë në Vlorë, po sillnin histori të tmerrshme persekutimi dhe represioni. Ata kishin dëgjuar oficerët grekë të thoshin se nuk do të hiqnin dorë kurrë nga Shqipëria e Jugut, kurrë.

Dhe nëse do të detyroheshin nga Fuqitë, ata do të linin pas vetëm rrënoja dhe rrënoja. Ata do të merrnin me vete popullsinë e krishterë, për t'i treguar Evropës se këta të varfër preferonin të largoheshin nga vatrat e tyre sesa t'i nënshtroheshin qeverisë shqiptare. Sa i përket myslimanëve, zyrtarët grekë deklaruan hapur se do të ishte më mirë për ta të migronin para se të ishte tepër vonë.

Këto raporte shkaktuan hutim te njerëzit. Por Evropa ishte indolente, madje sarkastike, dhe qeveria e Vlorës e pafuqishme.

Tashmë në skenë doli për herë të dytë figura e Esad Pashës, të cilit opinioni publik ia atribuonte dorëzimin misterioz të Scutarit (fq. 100-102). Këtë herë ai doli përpara si shpëtimtari i Shqipërisë. Duke përfituar nga pakënaqësia popullore kundër qeverisë së Ismail Kemal beut, ai mbledhi rreth tij të pakënaqurit, veçanërisht një grup nacionalistësh, dhe ngriti një qeveri të re në Durazzo, me qëllimin e shpallur për të rrëzuar qeverinë e "kalbur" të Valona dhe në vend të saj vendosja e një qeverie të fortë kombëtare.

Por, sapo kishte forcuar pozicionin e tij, ai dëboi bashkëpunëtorët e tij të padëshiruar, nacionalistët, dhe e bëri qeverinë e tij një instrument bazë të intrigave të shëmtuara, duke marrë mbështetjen e reaksionarëve më të këqij.

Në funksion të këtyre kushteve, qeveria e Ismail Kemal Beut njoftoi Fuqitë se ai nuk ishte më në gjendje të zotëronte situatën, për shkak të mungesës së mjeteve të nevojshme për të zbatuar autoritetin e qeverisë dhe për shkak të zemërimit popullor që rezultoi nga dilatoriteti i të afërmeve të Fuqive

Shqiptarët, veçanërisht muhamedanët, do të tronditeshin nga ngritja e një haremi poligam në Pallat, i cili do të priste pasardhësin e George Castriota Skënderbeut.

Duke qenë se Austria dhe Italia nuk ishin në gjendje të arrinin një marrëveshje për asnjë nga kandidatët e shpallur, çështja përfundoi me një marrëveshje që në fund doli të ishte kompromisi më i keq. Kur shqiptarët spekulonin për zgjedhjen e kandidatëve më të njohur, si Duka i Montpensierit të Shtëpisë së Bourbon-Orléans dhe të tjerë, papritur u përhap një raport se një Princ i panjohur deri tani, William of Wied, konsiderohej si më i miri. kandidati i mundshëm dhe përpara se popullit shqiptar t'i jepej mundësia të mësonte diçka për personalitetin e tij, u njoftua zyrtarisht, më 3 dhjetor 1913, se Princi i Wied-it ishte zgjedhur tashmë në fronin shqiptar. Disa ditë më vonë, tezja e tij, mbretëresha Elisabeth e Rumanisë, poetja e vajtuar Carmen Sylva, lançoi kandidaturën e Princit të panjohur me botimin e një eulogjie të lartë me titullin "Kush është ai?" e cila u transmetua në një përkthim efektiv shqip.

Tani u mësuara se Princi ishte një kapiten në ushtrinë prusiane, se pronat e tij ndodheshin në Neuwied, Rhenish Prusia, se ai ishte 35 vjeç në atë kohë dhe se rreth pesë vjet më parë ai ishte martuar me një shumë inteligjente dhe ambicioze. Princesha, Sophia e Waldenburg, Saksoni.

Është e panevojshme të ndalemi gjatë në propozimin se, për shkak të kushteve kritike të Shqipërisë, për shkak të dobësisë së natyrshme që i është dhënë asaj nga pikëpamjet e papajtueshme të

Fuqitë evropiane dhe për armiqësinë e fqinjëve të saj, çështja e zgjedhjes së Princit ishte një çështje jete a vdekjeje për principatën e re. Ishte qartësisht e qartë se një sundimtar i mençur, si Karli i Rumanisë, do ta kishte shpëtuar nga pozita e saj e pasigurt. Megjithatë, siç ishte, Princi i Wied-it nuk kishte as përvojën ose njohuritë e nevojshme për qeverinë, as prestigjin e të qenit pasardhës i ndonjë familjeje të njohur.

Që në fillim, perspektiva e sundimit të tij të ardhshëm ishte po aq e zymtë sa çështja e origjinës dhe e zgjedhjes së tij. Por shqiptarët duhej ta pranonin, megjithatë, ndonëse frika e së ardhmes filloi t'i përndjekte mendjet e tyre të munduara.

REFERENCAT

- AUBRY, E., The Case for Albania, Asiatic Review, Vol. 3, fq. 41, Jan., 1914.
- BRAILSFORD, H. N., Macedonia, Its Races and Their Future, Methuen, Londër, 1906, fq. 248-262.
- JARAY, GABRIEL LOUIS, L'Albanie autonome et l'Europe, Questions Diplomatiques et Coloniales, Vol. 37, f. 413, Prill, 1914.
- WOODS, H. CHARLES, Situata në Shqipëri, Revista Dyjavore, Vëll. 101, faqe 460-472, mars, 1914.

KAPITULLI XI

NDËRKOMBËTARE INTERREGNUM

I. KOMISIONI I KONTROLLIT

NJË nga dispozitat kryesore që Konferenca e Ambasadorëve kishte bërë në lidhje me Shqipërinë ishte që qeveria shqiptare të shoqërohej për një periudhë dhjetëvjeçare me një organ që përfaqësonte gjashtë Fuqitë e Mëdha. Ky organ do të ishte një Komision Ndërkombëtar i Kontrollit, i cili duhet të përbëhej nga një delegat, i gradës së Konsullit të Përgjithshëm, nga secili prej Fuqive dhe nga një përfaqësues shqiptar.

Funksionet kryesore të Komisionit ishin: të ndihmonte, nga njëra anë, qeverinë shqiptare në organizimin e vendit, dhe nga ana tjetër, të kontrollonte operacionet financiare të shtetit të ri, për të kontrolluar çdo shpenzim të panevojshëm, dhe , në përgjithësi, për të mbikëqyrur administratën. Ideja e vendosjes së një kontrolli të tillë me siguri u sugjerua nga Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit Financiar tashmë ekzistues, i cili kishte vepruar në Greqi që nga lufta fatkeqe e kësaj të fundit në 1897 dhe vështirësitë financiare që pasuan.

Aksioni i Komisionit Ndërkombëtar të Kontrollit për Shqipërinë krijoi pritshmëri shumë të sinqerta - i tillë ishte titulli i plotë zyrtar - por të gjitha ishin të dënuara me zhgënjim të hidhur -

ment. Në vend që të ndihmonte qeverinë shqiptare, Komisioni, në shumë mënyra, pengoi veprimet e saj. Megjithatë, duhet thënë se faji nuk ishte i natyrshëm i natyrës së institucionit, por i faktit që anëtarët e tij vepruan, pothuajse në çdo rast, në përputhje të plotë me urdhrat e qeverive të tyre përkatëse, pikëpamjet e të cilave ishin dihet se janë pashpresë konfliktuale. Për më tepër, në mbledhjet e Komisionit pothuajse çdo çështje duhej të vendosej, si të thuash, në linja partiake: nga njëra anë qëndronin delegatët e Fuqive të Aleancës Trefishe dhe nga ana tjetër ata të Antantës së Trefishtë. Në drejtësi ndaj Britanisë së Madhe dhe delegatit të saj, zotit Harry Lamb, duhet thënë megjithatë se qëndrimi i këtij të fundit ishte një përjashtim nga rregulli dhe se zoti Lamb ushtronte gjithmonë ndikim të dobishëm në favor të Shtetit të ri, të cilit i bëri shërbimet më të çmuara. Megjithatë, Komisioni luajti një rol shumë të rëndësishëm në politikën shqiptare.

II. DARGIMI I QEVERIVE TË

SHQIPËRIA

Me vendosjen e qeverisë së Esad Pashës në Durazzo, numri i qeverive që sundonin në disa krahina të Shqipërisë ishte tre. E para në prioritet ishte Qeveria e Përkohshme e Vlorës. E dyta ishte Administrata Ndërkombëtare e Shkodrës, me zëvendës-admiralin britanik Sir Cecil Burney në krye. E treta ishte qeveria e Esad Pashës, e cila u krijua, siç u shpjegua më lart, si pasojë e pakënaqësisë popullore ndaj qeverisë së Ismail Kemal beut dhe agjita-

nacionalistëve për vendosjen e një sistemi më përparimtar e të modernizuar.

Në funksion të këtij procesi shpërbërjeje, Ismail Kemal Beu informoi Komisionin Ndërkombëtar të Kontrollit se dëshironte të tërhiqej, me gjithë Ministrinë e tij, në rast se Komisioni do të merrte administrimin e të gjithë Shqipërisë duke bërë bashkimin e saj nën një qeveri e vetme.

Në fakt, situata tashmë ishte bërë e paqëndrueshme. Vendi ishte në entuziazëm të ethshëm për shkak të ngjarjeve që po ndodhnin në Shqipërinë e Jugut (shih më poshtë, III), agentët dhe propagandistët e huaj po acararin akoma më shumë popullsinë dhe kudo mbizotëronte nervozizmi i përgjithshëm. Por qeveria nuk kishte mjete, as financiare, as ushtarake; forcat e saj policore përbëheshin nga vetëm 200 xhandarë të pajisur keq dhe me mbështetje të dobët, të cilët pritej të ruanin rendin në një sipërfaqe prej përafërsisht 7000 milje katrorë dhe mbi një popullsi prej afro një milion shpirtrash.

Një tjetër ngjarje befasuese i copëtoi mbetjet mjerane të autoritetit qeveritar. Më 9 janar 1914, në Vlorë u zbulua një parcelë turke, e cila ishte çelur në Kostandinopojë. Një major i ushtrisë turke, Bekir Agha Grebenaly, me origjinë nga Maqedonia Jugore, mbërriti në Vlorë me qëllimin e shpallur për t'u kthyer në rajonin e tij të lindjes. Një grup prej pesëdhjetë burrash, të cilët e përfaqësonin veten si refugjatë që dëshironin të ktheheshin në shtëpitë e tyre, duhej të ndiqnin Majorin. Por, meqë dyshohej se pas atij qëllimi të pafajshëm fshihej diçka më e rëndësishme, Bekir Agha dhe shokët e tij u arrestuan dhe u sollën.

përpara një Gjykate Ushtarake, e cila drejtohej nga gjenerali de Weer, kreu i misionit holandez për organizimin e xhandarmërisë shqiptare. Gjatë procesit gjyqësor, i cili përbënte një nga ngjarjet më të bujshme të atyre ditëve, u zbulua se misioni i vërtetë i majorit turk ishte ta bënte territorin shqiptar bazë të operacioneve armiqësore kundër Greqisë. Objekti i komplotit ishte të nxiste një lëvizje kryengritëse midis myslimanëve fanatikë të Maqedonisë Jugore kundër autoriteteve greke, me shpresën kimerike se xhonturqit do të mund të rimerrnin kështu provincat e tyre të humbura evropiane. Megjithatë, ajo që ishte më e rëndësishme ishte dispozita që, nëse rrethanat ishin të favorshme, komplotistët duhet të fillonin operacionet e tyre duke përmbysur me forcën e armëve qeverinë shqiptare.

U parashikua edhe dërgimi i përforcimeve nga Kostandinopoja nën komandën e Izzet Pashës, ish-ministër i luftës turke, i cili do të bëhej, përfundimisht, diktator në Shqipëri. Bekir Agha u dënua me vdekje, ndërsa shokët e tij me dënime pak a shumë të rënda. Por ngjarja tregon përtej çdo gjëje se në çfarë shkalle u trimëruan xhonturqit nga dallimi që Evropa po shfaqte në lidhje me Shqipërinë dhe nga dobësia e qeverisë shqiptare.

Shqetësimi i popullit ishte i papërshkrueshëm dhe me kërkesë të ripërtërirë të Ismail Kemal Beut, Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit vendosi përfundimisht, me pëlqimin e Fuqive, të merrte administrimin e Shqipërisë deri në ardhjen e Princit.

Për rrjedhojë, qeveria e Vlorës u shpërbë.

zgjidhur deri në fund të janarit. Disa ditë më vonë, Komisioni i kërkoi Esad Pashës të imitonte veprimin e Ismail Kemal Beut. Në fillim ai refuzoi ta bënte këtë, por përfundimisht u bind të jepte dorëheqjen me kusht që të kryesonte deputetin shqiptar, i cili shkoi në Neuwied, në fund të shkurtit, për t'i ofruar kurorën e Shqipërisë Princit-zgjedhin.

Shqipëria tani ishte e bashkuar nën një organ të vetëm administrativ, sepse, nëpërmjet marrjes së pushtetit qeveritar nga Komisioni i Kontrollit, Administratës Ndërkombëtare të Shkodrës i erdhi fundi dhe zëvendës-admirali Burney i dorëzoi autoritetin e tij. te guvernatori shqiptar i emëruar nga Komisioni.

Interregnum Ndërkombëtar zgjati nga fundi i janarit deri më 7 mars të po këtij viti (1914).

III. EPIRI AUTONOM

Arsyeja kryesore pse shqiptarët u pajtuan në heshtje për çështjen e zgjedhjes së Princit të Wied-it ishte pritshmëria që sundimtari i ardhshëm do të detyronte dorën e Fuqive për zgjidhjen e evakuimit të Shqipërisë së Jugut nga ana e grekëve. trupat.

Me të drejtë mendohej se Princi do të kishte mençurinë elementare për t'i kërkuar Evropës që të detyronte tërheqjen e ushtrive të huaja nga mbretëria e tij, duke refuzuar të pranonte kurorën ose të shkonte në Shqipëri në mes të kushteve të tilla të pazgjidhura. Në fakt, kjo ishte mënyra e vetme për t'i dhënë fund mosmarrëveshjes, duke pasur parasysh evazionet dhe përjashtimet që qeveria greke synonte qartësisht të bënte në këtë çështje. Ushtrimi eventual i një ndikimi të tillë në

një pjesë e Princit ishte parashikuar nga qeveria e mbretit Kostandin, e cila nxitoi të përgatiste dhe të ekzekutonte grushtin e ri të teatrit, të aluduar më sipër (f. 121). Qeveria e Athinës gjeti gjithashtu një burim tjetër ankthi në marrjen e autoritetit qeveritar në Shqipëri nga Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit, i cili, sipas mendimit të kabinetit grek, mund të nënkuptojë përfundimisht një veprim kolektiv nga ana e Fuqitë për të dëbuar trupat greke nga Shqipëria e Jugut.

Kur deputeti shqiptar ishte nisur për në Neuwied, qeveria greke e zhvendosi përgjegjësinë e evakuimit në një të papërgjegjshme - të papërgjegjshme për sa u përket Fuqive, por rreptësisht përgjegjëse në lidhje me klikën e Kabinetit të Athinës. të ish-zyrtarëve grekë që morën emrin "Qeveria e Përkohshme e Epirit Autonome". Kreu i kësaj të ashtuquajture qeverie ishte M. Christaki Zographos, ish-ministër i Punëve të Jashtme për Greqinë, familja e të cilit rastësisht kishte emigruar nga Shqipëria e Jugut në Greqi disa dekada më parë.¹ Ministër i Jashtëm i të njëjtit organ ishte M. Karapanos, anëtar i Dhomës së Deputetëve të Greqisë nga Arta, dhe M. Doulis, kolonel i Ushtrisë Mbretërore Greke, ishte Ministër i Luftës.

Kjo camarilla tani merrte përsipër të gjithë administrimin e territoreve që i ishin caktuar Shqipërisë. Një pjesë e ushtrisë greke u tërhoq, si sharje, nga qeveria e Athinës, por pjesa më e madhe e saj u la nën komandën e kolonelit.

¹ Në vitin 1915, pas dëbimit të M. Venizelos nga mbreti Konstandin, M. Zographos u bë sërish Ministër i Punëve të Jashtme për Greqinë.

Doulis, me të gjitha municionet dhe materialet luftarake, pasi shenjat mbretërore ishin hequr nga uniformat e ushtarëve dhe oficerëve. Ushtria e metamorfozuar kështu tani u pagëzua me emrin "Epirot". Ajo u përforcua gjithashtu nga shtimi i një numri bandash të egra Kretase,¹ të dëshpëruar dhe grabitës profesionistë, detyra e të cilëve ishte të tmerronin popullsinë në nënshtrim të mjerë. Më vonë, kjo ushtri u shtua më tej përmes përfshirjes me forcë të shqiptarëve të krishterë vendas.

Kur këto përgatitje përfunduan, qeveria e Athinës informoi kabinetet evropiane se, për shkak të vendimit të Fuqive, trupat mbretërore po tërhiqeshin nga "Epiri i Veriut" - ky është emri zyrtar që përdornin grekët. tani e tutje për të caktuar Shqipërinë e Jugut. Por edhe ai pjesë e vogël e trupave nuk u tërhoq vetëm pasi autoritetet greke kishin kryer një ceremoni arkeologjike që tregon se deri në çfarë teprimesh qesharake u çua kabali i Epirit grek. Në prag të evakuimit të rremë, autoritetet greke mbollën thellë në tokë një sërë gurësh mbi të cilët shkruan mbishkrime greke - natyrisht në greqishten e vjetër, në mënyrë që të krijonin një titull të ri për pretendimet e tyre për Shqipërinë e Jugut, kur këto antikitetet të shekullit të njëzetë dalin në dritë, ose nga veprimet e drejtpërdrejta të grekëve në rast se do të ktheheshin, siç shpresonin, ose nëpërmjet gërmimeve të kryera nga ndonjë arkeolog besnik.

1 Parl. Debate (House of Commons), vëll. 65, f. 5-6, 613.

2 Korniza e "Epirit Autonom" shpjegohet siç duhet në artikullin e M. L. Lamouche (shih referencën në fund të këtij kapitulli).

Gjithsesi, më 1 mars, qyteti i Koricës ose Korçës u evakuua dhe iu dorëzua oficerit holandez që komandonte 50 xhandarët shqiptarë që shërbenin si trupa pushtuese. Megjithatë, një numër i madh ushtarësh grekë u lanë në spitalet e qytetit me pretekstin se kishin nevojë për trajtim të mëtejshëm përpara se të largoheshin. Arsyeja e vërtetë e lënies së tyre në qytet do të shihet pak më vonë, sepse evakuimi i Koricës doli të ishte një kryevepër e dyfishtë greke.

Rëndësia e madhe e ngjarjeve të skicuara më sipër qëndron në faktin se ato ndodhën në kohën kur Shqipëria drejtohej nga Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit në emër të gjashtë Fuqive të Mëdha dhe se as e para dhe as kjo e fundit nuk lëvizi një gishti për t'i dhënë fund maskaradës dhe për të parandaluar katastrofën që rezultoi prej saj.

Pyetjet u shtruan në Dhomën e Komunave nga disa anëtarë në lidhje me këto procese greke, pak kohë më vonë, kur po afrohej fatkeqësia, por Sekretari Britanik dhe Nënsekretari i Shtetit për Punët e Jashtme gjoja shmangën çështjen për t'iu përgjigjur drejtpërdrejt atyre. , duke u forcuar pas lutjeve të zakonshme "Nuk e dimë" dhe "Nuk kemi asnjë informacion zyrtar", që do të thoshte në të vërtetë: "Nuk na intereson".

Ne riprodhojmë këtu disa nga pyetjet dhe përgjigjet e dhëna atyre.

SIR MARK SYKES pyet Sekretarin e Shtetit për Punët e Jashtme nëse ai mund të informojë Dhomën e Përfaqësuesve, duke pasur parasysh përgjegjësinë e pjesshme të Britanisë së Madhe për integritetin e Shqipërisë, përmes cilit kanal janë ushtarët në punësimin e qeverisë së përkohshme të

Epirët janë të armatosur me mitralozë dhe pushkë moderne; dhe nëse kjo është kundër dëshirës së qeverisë helene?

SIR EDWARD GREY.-Nuk kam asnjë informacion për natyrën ose burimin e saktë të armëve që zotëron Qeveria e Përkohshme e Epirit. Qeveria greke ka hequr dorë nga çdo përgjegjësi për këtë çështje.¹

Z. STEWART pyeti Sekretarin e Shtetit për Punët e Jashtme nëse duke pasur parasysh pranimin e ministrit grek në Durazzo se kriminelët e Kretës ndodhen tani në Epir, ai mund të thotë se kush është përgjegjës për lirimimin e këtyre të burgosurve. ; dhe nëse mund t'i bëjë përfaqësime qeverisë greke për t'i kërkuar që t'i tërheqë këta kriminelë nga Shqipëria.

Z. GIBBS pyeti Sekretarin e Shtetit për Punët e Jashtme nëse ka ndonjë informacion zyrtar ose jozyrtar për numrin e Kretanëve të zbritur muajin e fundit në Aya Saranda (Santi Quaranta)?

SIR EDWARD GREY.-Nuk kam asnjë informacion mbi këtë temë nga asnjë burim.²

Z. SHIRLEY BENN pyeti Sekretarin e Shtetit për Punët e Jashtme nëse ai do të konstatojë nëse qeveria greke propozon të mbajë përgjegjës z. Doulis, komandant i forcave epirote, për masakrat e kaluara ndaj shqiptarëve?

Z. ACLAND (Nën Sekretar i Shtetit për Punët e Jashtme). Nga qeveria greke jam informuar se koloneli Doulis është hequr nga lista e oficerëve të ushtrisë greke. Prandaj ai nuk është më përgjegjës ndaj tyre.³

¹ Parl. Debate, Dhoma e Komunave, vëll. 63, f. 1961.

² Po aty, vëll. 65, f. 613.

³ Po aty, vëll. 65, f. 7.

REFERENCAT

LUMO, SKENDO, L'Affaire de l'Epire, Sofje, 1915.

LAMOUCHE, LEON, La naissance de l'Etat albanais, Révue Politique et Parlementaire, Vol. 80, 1914, fq 220-239.

WOODS, H. CHARLES, Situata në Shqipëri, Revista Dyjavore, vëll. 101, faqe 460-472, mars, 1914.

KAPITULLI XII

MBRETËRIA E PRINCIT WILLIAM

I. HAPAT E PARË

MË 7 mars 1914, Princi i Wied-it dhe shoqja e tij, Princi Sovran Trashëgimtar i Shqipërisë, zbarkuan në Durazzo nga jahti austriak Taurus, i cili ishte i rrethuar nga luftanijet e Fuqive të Mëdha, mes të shtënave me bubullima të armëve. luftanijet dhe kështjellat e kryeqytetit të përkohshëm, që tingëllonin gjerë e larg ardhjen e kombit të vogël në rangun e një shteti sovran të pavarur dhe mes brohoritjeve të furishme të popullit shqiptar.

Gjatë atij momenti suprem të lumturisë delirante, fatkeqësitë e së shkuarës, të tashmes dhe të ardhshme të njerëzve dhe të vendit u humbën plotësisht nga sytë. Në personin e Princit, shqiptarët përshëndetën me të qara e me lot, pasardhësin e Skënderbeut, pavarësisht se kush ishte dhe sa e errët origjina dhe mënyra e zgjedhjes së tij.

Korrespondentët e gazetave të huaja dëshmuan me habi zgjerimin e këtij patriotizmi - sepse ishte patriotizëm dhe jo mbretëri i verbër - që shqiptarët e kishin ruajtur në zemrat e tyre gjatë katër shekujve e gjysmë të sundimit të huaj. Princit iu dha titulli vendas "Mbret" (Mbret) nga populli, në kundërshtim me Evropën që e kishte njohur vetëm si Princ dhe u përshëndet si shpëtimtar i Shqipërisë.

Festimet për ardhjen e Princit zgjatën për një javë në Durazzo-n e zbukuruar artistikisht dhe me hark. Deputetat dhe delegacionet mbërritën në kryeqytetin e përkohshëm nga kolonitë shqiptare të Shteteve të Bashkuara, Egjiptit, Rosisë, Italisë, Austrisë, Rumanisë, Bullgarisë dhe nga çdo cep i trevave të lira dhe jo të lira shqiptare, për t'u betuar homazhe dhe besnikëri ndaj sovrani i shqiptarëve.

Megjithatë, vetëm pak ditë më vonë, iluzioni i dritave paqësore vezulluese të fishekzjarreve do t'i hapte vendin realitetit të hidhur të tymit dhe rrënojave të luftës. Deri më tani, Shqipërisë i ishte bërë padrejtësi ose nga veprimet e armiqve të saj ose nga keqtrajtimi që ajo kishte bërë nga Evropa. Por tani filloi mbretërimi i gafave, të cilat ishin të destinuara ta bënin emrin e shtetit shqiptar sinonim të fiaskos.

Shumë shpejt u duk se ishte një farsë tinëzare dërgimi i Princit në Shqipëri në bordin e një jahti austriak, pas qëndrimit skandaloz të Austrisë në çështjet shqiptare që e kishte bërë Shqipërinë të dukej thjesht një krijim i Monarkisë së Dyfishtë. .

Tani u bë e qartë se ishte kriminale që Fuqitë të dërgonin dhe që Princi të pranonte të shkonte në Shqipëri, me krahinat jugore ende në duart e një kamarileje të papërgjegjshme brigande. Kjo gabim skandaloz do të kushtonte jetën dhe lumturinë e qindra mijëra qenieve njerëzore të pafajshme.

Mbretërimi i Princit filloi me një tjetër gabim të madh. Kur Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit hodhi në duart e tij autoritetin qeveritar që kishte në Shqipëri deri në

Në atë moment, Princi e shkarkoi Komisionin me rekomandimin që ai të mos qëndronte më në Durazzo, por në Vlorë, larg oborrit të Princit. Rezultati i këtij akti ishte largimi i Komisionit të Kontrollit dhe shkelja e përcaktimeve të Konferencës së Ambasadorëve, e cila e kishte ngarkuar Komisionin të bashkëpunonte me qeverinë shqiptare.

Princi mund të kishte pasur qëllimet më të mira, por ai ishte krejtësisht injorant, qoftë për gjendjen e Shqipërisë, të brendshme dhe të jashtme, qoftë për shkencën e politikës dhe qeverisë.

Pas shkarkimit të përmbledhur të Komisionit të Kontrollit, Princi vazhdoi të formonte kabinetin e tij, i cili përbëhej nga jo më pak se tetë ministra, nën presidencën e Turkhan Pashës, dikur ambasador turk në oborrin e Carit të Rusisë, me Esad Pashën si Ministër i Luftës dhe i Brendshëm. Emërimi i Esad Pashës ishte një tjetër dëshpërim i dallueshëm për patriotët dhe nacionalistët shqiptarë, sepse sjellja e Pashait ishte më se e diskutueshme. T'i besojë atij poste kaq të rëndësishme do të shkaktonte telashe.

Përveç kësaj, Princi e rrethoi veten me një "këshill të brendshëm", të përbërë nga një agjent austriak dhe një italian, me sekretarin e tij privat një britanik të ri, Armstrong.

Me ardhjen e të dërguarve diplomatikë dhe të ministrave të akredituar pranë Princit nga ana e disa qeverive evropiane, ndër të cilët shquheshin Ministrat e Fuqive të Mëdha dhe të dërguarit e kombeve mike, si Rumania dhe Bullgaria, pallati i Princit mori përsipër

shfaqja e një gjykate të ngarkuar, në të cilën uniformat me lidhëse argjendi dhe ari të oficerëve të Misionit Holandez jepnin një aspekt mjaft ushtarak, megjithatë, pa forcën përkatëse ushtarake që i nevojitej atyre shumë shtetit të ri.

II. LUFTA DHE NEGOCIATET

Mezi kishte kaluar një muaj nga hyrja e tij në fron, kur zhurma e armëve të zjarrit në qytetin e Korçës e zgjoi Princin të kuptonte se Shqipëria e Jugut ishte ende në duart e armikut dhe se ai kishte kryer një veprim të pariparueshëm. lëndimi i popullit të tij duke mos kërkuar nga Fuqitë asnjë garanci për evakuimin e tij.

Për të kuptuar natyrën e shpërthimit të Korçës duhen dhënë disa shpjegime

paraprake.

Siç u tha më lart (f. 133), qyteti ishte u evakuua dhe iu dorëzua shqiptarëve më 1 mars. Gjithashtu thuhet se një numër i madh ushtarësh grekë kanë mbetur në spitalet e qytetit. Gjithashtu duhet pasur parasysh se Korça është djepi i rigjenerimit shqiptar. Ishte i vetmi qytet shqiptar që ishte i privilegjuar të kishte një shkollë për vajza. Tolerimi i kësaj shkolle nga ana e autoriteteve turke duhet t'i atribuohet një lloj mbrojtjeje në hije të Shteteve të Bashkuara, pasi një misionar amerikan, Rev. Phileas Kennedy, ishte anëtar i stafit mësimor. Megjithatë shkolla u mbyll menjëherë për shkak të pushtimit të qytetit nga grekët dhe zoti Kennedy u detyrua të largohej nga qyteti.

Përveç kësaj, Korça është vetë qendra e nacionalizmit shqiptar. Vetëm disa muaj para se të binte në

në duart e grekëve, kishin ndodhur një sërë kryengritjesh kombëtare kundër turqve. Në asnjë vend të Shqipërisë nuk mund të gjendeshin patriotë shqiptarë më të zjarrtë se në Korçë. Por, nga ana tjetër, qyteti kishte brenda mureve të tij edhe fraksionin më të zhurmshëm të simpatizantëve grekë, për shkak të ekzistencës së Gjumnazit Grek (f. 115) i cili natyrshëm diplomahej herë pas here një numër admiruesish të zjarrtë të lavdisë. të Greqisë së lashtë. Ky fraksion ishte nën udhëheqjen e peshkopit ortodoks, i vetmi grek për nga kombësia në qytet, i cili vepronte, natyrshëm, në interes të helenizmit.

Pas pushtimit të qytetit nga shqiptarët, ky fraksion luajti rolin e një agjenti provokatori me ofendime të vazhdueshme drejtuar autoriteteve shqiptare, me qëllim që t'i detyronte shqiptarët të përdornin një lloj ndëshkimi të përmbledhur dhe kështu të hapnin derën. për një ndërhyrje greke me arsyetimin se shqiptarët po ngacmonin, ose akoma më keq, po masakronin grekët që nuk ekzistonin të Korçës. Megjithatë, nuk është e tepërt të thuhet se sjellja e autoriteteve shqiptare, forca e të cilave nuk mbështetej në pesëdhjetë xhandarët e pushtimit, por në pjesën më të madhe të popullsisë së qytetit, ishte e admirueshme dhe se ia dolën mbanë. në frenimin e indinjatës së natyrshme të shumicës për të shkaktuar një ndëshkim të merituar ndaj vëllezërve të tyre, simpatizantëve grekë, për veprimet e tyre tradhtarë.

Ndërkohë, peshkopi grek kishte bërë një komplot me ushtarët grekë të spitaleve dhe simpatizantët grekë dhe, në mes të natës së 11 prillit, ushtarët grekë me bashkëpunëtorët e tyre u shpërndanë në rrugë. Simultane-

Në mënyrë të tmerrshme, bandat e parregullta greke sulmuan qytetin nga pozicionet që kishin zënë gjatë natës në periferi të tij, ku kishin vendosur mitralozët e tyre.

Brenda pak orësh, ndërtesat publike ishin në duart e komplotistëve dhe qyteti pothuajse humbi. Por shumë shpejt në luftë u bashkua edhe popullata civile dhe pas katër ditësh, nga luftimet e furishme dhe të egra në rrugë, grekët u shpartalluan dhe disa ushtarë grekë të ushtrisë së rregullt të mbretit Konstandin u kapën. Aq i madh ishte vërtet besimi i grekëve në rezultatin e planeve të tyre, sa që raporti i rënies së Korçës u qarkullua prej tyre në të gjithë Evropën, madje edhe në Shtetet e Bashkuara, përpara se të arrinte suksemi i parë jetëshkurtër i sulmuesve.

vend.

Shpërthimi i Korçës tashmë e bëri Princin të kuptonte gabimin e tij që kishte ardhur në Shqipëri përpara se të zgjidhej çështja e krahinave jugore. Megjithatë, në vend që të tërhiqte vëmendjen e Fuqive ndaj dyfytërisë së qeverisë greke dhe të ngarkonte mbi to përgjegjësinë e një zgjidhjeje të shpejtë, qeveria e Princit bëri një përpjekje të pasuksesshme për t'i rregulluar çështjet drejtpërdrejt me të ashtuquajturit epirotët.

Ndërkohë, për më tepër, ishin hapur armiqësi midis shqiptarëve dhe epirotëve. Shanset ishin dërrmuese kundër të parëve, për shkak të mungesës së organizimit të tyre, por megjithatë ata ishin të suksesshëm pothuajse gjatë gjithë vijës së betejës. Grekët tani u përpoqën të hakmerreshin për disfatat e tyre duke kryer mizoritë më të frikshme. Të tmerruar nga persekutimi i kriminelëve të egër të Kretës,

Në Manastirin Ortodoks të Kodrës kërkuar strehim 218 persona, pleq, gra e fëmijë. Grekët hoqën një pjesë të çatisë së manastirit dhe filluan të qëllonin refugjatët e pafat brenda. Kur, më në fund, grekët fituan hyrjen në Manastir, ata therën të mbijetuarit me shapka. Një krim i tillë mizor vështirë se mund të imagjinohet në ditët tona, por raporti zyrtar i masakrës, i shkruar nga Gjenerali de Weer i Misionit Holandez dhe i konfirmuar siç është nga burime të tjera, qëndron si rrëfimi autoritar i masakrës më revoltuese. në historinë moderne.¹

Këto mizori barbare e dyfishuan guximin e shqiptarëve të cilët e kuptuan tani se kjo ishte një luftë deri në thikë. Heroizmi i grave të Sulit u përsërit edhe një herë, gratë shqiptare kanë mbajtur një pjesë të madhe të barrës së luftës. Ajo që është më karakteristike për kalorësinë e shqiptarit është se megjithëse forcat luftarake shqiptare përbëheshin nga të parregullt, për shkak të mungesës së ndonjë ushtrie të organizuar, ndaj tyre nuk mund të akuzohet asnjë rast i tepërit. Këtë deklaratë e vërtetojnë korrespondentët e huaj që i kanë shoqëruar.

Grekët u tërhoqën vazhdimisht, duke u vënë herë pas here nën mbrojtjen e artilerisë së ushtrisë zyrtare greke, e cila ishte gjithmonë në kontakt me të ashtuquajturit epirot. Më 12 maj, shqiptarët u mbyllën në Arghyrocastro, qendra e qeverisë së keqe epirote. Qyteti ishte pothuajse nën kontrollin e tyre, kur, në momentin kritik

¹ Një rrëfim i gjallë i masakrës u dha para Dhomës së Komunave nga Hon. Aubrey Herbert, M.P. Shih Parl. Debate, Dhoma e Komunave, vëll. 64, fq 97-101. Gjithashtu fq 1413-14. Për masakra të tjera, shih Po aty, vëll. 65, f. 5-6.

Gjenerali Papulias, i ushtrisë mbretërore greke, hodhi këmbësorinë dhe artilerinë e tij kundër shqiptarëve që përparonin, duke i detyruar ata të ndalonin.

Megjithatë, qeveria greke hoqi dorë nga çdo përgjegjësi për këtë çështje dhe qeveritë evropiane nuk e vunë në dyshim mirëbesimin e saj.

Në këtë moment Evropa e mendoi të këshillueshme të ndërhynte dhe Komisioni i Kontrollit u ngarkua të shkonte në Korfu dhe të hynte në negociata me Qeverinë e Epirit Autonom.

Megjithatë, edhe gjatë këtyre negociatave grekët dogjën qytetet Tepelen dhe Liaskoviki.

Nën sytë e Komisionit të Kontrollit, rreth tre mijë burra u dërguan nga Korfuzi për të përtërirë epirotët.

Më në fund, u bë një kompromis ndërmjet Komisionit të Kontrollit dhe Qeverisë Autonome, i cili njihet si Dispozita e Korfuzit.

Shqipëria e Jugut do t'u dorëzohej shqiptarëve në këmbim të garancisë së imunitetit dhe dhënies së privilegjeve të të ashtuquajturve epirotëve, e cila, sipas përcaktimeve të Dispozicionit, do të hynte në fuqi pas saj. ratifikimi nga qeveria evropiane dhe ajo shqiptare dhe epirotët.

Do të shohim pak më vonë se si u krye Disponimi.

III. RRËZIMI I ESSAD PASHËS

Ndërkohë, në kryeqytetin e Shqipërisë gjërat po shkonin keq e më keq. Gjatë luftës kundër epirotëve, tek shqiptarët kishte një mungesë të madhe municionesh, megjithëse depot ushtarake ishin të mbingarkuara me materiale luftarake. Ajo

Gjithashtu u vu re se, ndërsa ngarkesat e municioneve largoheshin çdo ditë nga Durazzo, asnjëra prej tyre nuk arrinte të luftëtarët. Kjo i bëri njerëzit të mendonin se ministri i luftës, Esad Pasha, po e devijonte municionin në lokalitete të tjera, për të çuar përpara projektet e tij. Kishte shumë të vërteta në këtë besim popullor. Nuk ishte sekret që Esad Pasha nuk ishte tepër i zellshëm për të rifituar krahinat jugore, për arsyen e thjeshtë se kishte lënë pas vetes një reputacion të keq në atë rajon në cilësinë e tij të dikurshme si komandant i xhandarmërisë turke në Janinë. Ishte gjithashtu evidente se sapo Shqipëria e Jugut të bashkohej me organin kryesor të shtetit, karriera e Esad Pashës do të shkurtohej, për shkak të kundërshtimit të pamëshirshëm të jugorëve ndaj sundimit të tij.

Gjatë muajit maj, në Durazzo pati një acarim të madh kundër Ministrit të Luftës dhe të Brendshëm, dhe në një rast sulmet kundër tij ishin aq të qëllimshme, sa ai mendoi se ishte e nevojshme të burgoseshin krerët e lëvizjes. Ai u akuzua për komplot kundër sovranit të tij, dhe çfarëdo gafa dhe gabime që ishin bërë - dhe kishte një numër të madh - i atribuoheshin me të drejtë ose pa të drejtë intrigave të Esad Pashës. Në përgjithësi besohej se Princi ishte viktimë e makinacioneve të tij.

Pakënaqësia popullore kundër Pashait u ndez në mënyrë tinëzare edhe nga agjentët austriakë, sepse Austrisë i duhej të lante hesapet e vjetra dhe reale me të, përderisa ministri i fuqishëm kishte mundur dhe eliminuar ndikimin austriak në Shqipëri.

Agjentët austriakë kërkuuan dhe siguruan aleancën e nacionalistëve, kundërshtarëve të papajtueshëm.

të Esadit. Si pasojë, gjatë natës së 19 majit, një grup nacionalistësh të armatosur shqiptarë rrethuan shtëpinë e Essad Pashës. Veç kësaj, armët austriake të sapoblera, të cilat u përdorën përkohësisht nga oficerët austriakë, u trajnuan kundër shtëpisë nga oborri i Pallatit të Princit. Ndaj Esad Pashës u qëlluan dy-tre të shtëna, të shoqëruara me britma të tërbuara: "Poshtë Esad Pasha! Poshtë tiran!"

Në funksion të këtij bombardimi, Esad Pasha u dorëzua në duart e oficerit holandez që komandonte nacionalistët dhe që ia doli të shpëtonte të burgosurin e tij nga plumbat endacakë duke e nxjerrë jashtë nga një derë e pasme. Ministri i fuqishëm tani ishte i burgosur në Pallatin e Princit.

Megjithatë, pak më vonë, ai u transportua në bordin e luftanijes austriake Szigetvar, për hir të një sigurie më të madhe. Szigetvar dhe një numër luftanijesh të tjera austriake dhe italiane ishin ankoruar në Gjirin e Durazzo-s që nga ardhja e Princit.

Deri më tani, Austria dhe Italia kishin luftuar njëra-tjetrën përmes takimeve diplomatike, natyrisht në kurriz të Shqipërisë. Por tani ata duhej të mbylleshin. Përballë aksionit agresiv të Austrisë, Italia e ndjeu si detyrë të saj të ndërhynte, që ekuilibri i ndikimit të mos anohej në anën e aleatit dhe rivalit të saj. Ministri italian kërkoi në mënyrë të përhershme dorëzimin e Esad Pashës komandantit të skuadriljes italiane. Austriakët nuk pranuan. Tani ka ndodhur një incident për të cilin ende dihet vetëm disa persona. Me refuzimin e komandantit të Szigetvarit për të përmbushur kërkesën italiane, dy skuadriljet rivale u larguan për veprim dhe u rreshtuan për betejë në

e famshme “Bessa” ose “Betimi i mirëbesimit”, një shkelje e së cilës nuk falet kurrë nga shqiptarët. Besa ishte adoptuar natyrshëm, në tërësinë e saj, edhe nga refugjatët boshnjakë myslimanë.

Në të njëjtën kohë, qeveria e Durazzo-s mblodhi të gjithë njerëzit në dispozicion të kryeqytetit dhe i dërgoi për të pushtuar kodrat, të cilat, megjithatë, i gjetën në zotërim të kryengritësve, me të cilët tani erdhën të armatosur. konflikti. Ndërsa beteja po vazhdonte, disa agjentë të huaj të interesuar dhanë në Durazzo alarmin e afrimit të rebelëve në portat e tij. Popullsia e pushtuar nga paniku nxitoi drejt anijeve në port dhe Princi, ai dhe familja e tij, viktima të një raporti të rremë, kërkuan strehim në bordin e një lufte

italian.

Ikja e Princit, ndonëse ai u kthye menjëherë më pas në Pallatin e tij, cenoi dinjitetin e tij dhe besimin që njerëzit kishin besuar tek ai.¹ Shqetësimi i shqiptarëve ishte patetik. Tashmë shihej qartë se Princi nuk ishte sundimtari që do të dëshironte të kishte një popull trim, si shqiptari, pa marrë parasysh nëse do të ishte mashtruar nga armiq të tinëzar dhe nëse do të përpiqej ta kompensonte atë që më pas. ditë, kur ai kalëroi i vetëm përgjatë vijës së betejës.

Përveç demoralizimit të përgjithshëm, forcat besnike nuk arritën të pushtonin kodrat, megjithëse shpëtuan Durazzo-n, i cili megjithatë nuk ishte në rrezik real. Për më tepër, agjitorët morën, ndërkohë, zotërim të plotë mbi qytetin e Tiranës, falë

1 Me të dëgjuar për fluturimin e Princit, Klubi Ushtarak i Potsdamit e fshiu emrin e tij nga të dhënat e anëtarëve të tij.

diversioni i ofruar nga kryengritësit e Sh. Jak. Brenda pak ditësh e gjithë Shqipëria e Mesme u vu në armë kundër qeverisë së Durazzo-s.

Më 15 qershor, kryengritësit morën sulmin duke sulmuar Durrësin, i cili tani mbrohej nga myslimanët dhe katolikët e Shqipërisë së Veriut. Në këtë betejë të furishme, koloneli Thomson, nënkryetari i misionit holandez, idhulli i dashur i shqiptarëve, bëri sakrificën supreme për Shqipërinë, të cilën e kishte mësuar ta donte gjatë qëndrimit të tij të shkurtër atje, aq shumë sa vendlindja e tij. duke dhënë jetën në fushën e betejës.

Korrespondentët e huaj kanë përhapur raportin se Shqipëria e Mesme u revoltua për shkak se popullsia e saj myslimane e kishte inat sundimin e një princi të krishterë. Të tjerë kanë pohuar se kryengritja ishte për shkak të pakënaqësisë që njerëzit ndjenin për shkak të shkarkimit të përmbledhur të Esad Pashës. Asnjëri nga këto pohime nuk mbështetet nga faktet, sepse jo vetëm kryengritësit kapën dhe shpërndanë mes tyre pronat e Essad Pashës, por të njëjtët rebelë i përcojnë një lutje të përulur Princit, pas largimit të tij, që të kthehej në Shqipëri. kur Esad Pasha kishte vendosur sundimin e tij në Durazzo, siç do ta shohim pak më vonë.

Shkaku themelor i revolucionit ishte agrar. Toka e Shqipërisë së Mesme u përket më së shumti fisnikëve vendas, bejlerëve dhe pashallëqëve, të cilët zotërojnë prona shumë të mëdha. Zakonisht toka u jepej me qira qiramarrësve me kushte shumë të vështira, si p.sh. dhënia e pronarit të një të tretës së prodhimit të përgjithshëm. Qiramarrësit prisnin që qeveria e re e Princit të Wied-it do të përmirësonte gjendjen e tyre dhe, kur ata panë se Princi ishte ende i sur-

të rrethuar nga bejlerët dhe pashallarët, ata e morën çështjen në duart e tyre në rastin e parë, që u dha nga ngjarjet e ndodhura pas shkarkimit të Esad Pashës.

Ajo që i ndihmoi më shumë rebelët ishte pafuqia e qeverisë së Durazzo-s, ekzistenca e një gjendje lufte në Shqipërinë e Jugut dhe demoralizimi që pasoi shpërthimin e parë si rezultat i

ndërhyrjeve dhe intrigave të huaja.

Shkaku i menjëhershëm i kryengritjes dhe i zgjerimit të saj të shpejtë ishte dhunimi i Besës. Qeveria e Durazzo-s hyri në negociata me kryengritësit, por nuk mundi të arrinte asgjë, sepse kishte thyer Besën, duke sulmuar qytetin e Sh. Jak pa asnjë paralajmërim të mëparshëm.¹

V. FUNDI I MBRETËRIMIT

Me gjithë forcimin e përditshëm të garnizonit të Durazzo-s, me shtimin e më shumë mbrojtësve myslimanë dhe katolikë, pozita e kryeqytetit të rrethuar nuk mund të përmirësohej. Rivaliteti i ashpër i Austrisë dhe Italisë, i cili përfundoi në ndërhyrje të vazhdueshme në mbrojtjen e kryeqytetit si dhe në pjesën tjetër të operacioneve ushtarake, kishte çorganizuar plotësisht të gjithë sistemin qeveritar. Ajo që një nga dy Fuqitë po përpiqej të bënte për të ndihmuar

¹ Shkrimtari u dërgua nga Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit, në cilësinë e tij si Sekretar i atij organi, për të negociuar me rebelët në shumë raste. Prandaj, ai ishte në gjendje të konstatonte se arsyeja kryesore pse rebelët nuk ishin të gatshëm të pajtoheshin me qeverinë e Princit ishte sepse besimi i mjerë ishte thyer. Arsyetimi i kryengritësve ishte se Princi kishte ardhur në Shqipëri me betim të mirëbesimit, që natyrshëm ishte menduar të ishte i ndërsjellë, dhe tani që ai e kishte thyer, ata, kryengritësit, nuk mund ta njihnin si sundimtar të ligjshëm.

Qeveria shqiptare u kundërshtua nga veprimi rival i fuqisë tjetër. Secila prej këtyre qeverive po përpiquej të tërhiqte litarin në anën e saj dhe rezultati ishte ngërç dhe bllokim, ndërsa revolucioni po përhapej në Shqipërinë e Mesme.

Në ndërkohë, grekët ose epirotët, e përfituan situatën. Të trimëruar nga trazirat e Shqipërisë së Mesme, ata copëtuan Dispozitën e Korfuzit (f. 143) dhe përfunduan rrënimin e Shqipërisë së Jugut, sipas programit të tyre origjinal. Ata dogjën treqind qytete e fshatra dhe përzunë nga vatrat e tyre 150.000 burra, gra e fëmijë, për të vërtetuar lidhjen e asaj popullsie fatkeqe me qeverinë kriminale të Epirit autonome dhe me sponsorin e saj, qeverinë e Athinës. Shumica e refugjatëve vdiqën nga vdekja e tmerrshme nga uria në Vlorë dhe në rrethinat e saj.¹

Fuqitë evropiane më në fund u prekën nga ky trajtim çnjerëzor që u bë ndaj shqiptarëve nga kombi i krishterë grek. Shkatërrimi i Shqipërisë së Jugut u bë një çështje diskutimi serioz në Parlamentin Britanik dhe Sir Edward Grey deri atëherë evazive dënoi hapur mizoritë greke.

Z. AUBREY HERBERT pyeti Sekretarin e Shtetit për Punët e Jashtme nëse ai kishte ndonjë informacion për masakrat e kryera në Epir; dhe nëse ai ka ndonjë informacion që tregon se do të ndërmerren hapa të caktuar nga qeveria greke për t'i dhënë fund kësaj gjendjeje:

¹ Shih The Christian Work, Tetor, 1914. Numër i posaçëm i botuar nga Komiteti Shqiptar i Ndihmës në Nju Jork. Fotografi të futura.

SIR EDWARD GREY.-Kam pak për të shtuar në atë që i kam thënë tashmë Dhomës për këtë temë. Rrëfimet për atë që ka ndodhur në Shqipërinë e Jugut janë shumë shqetësuese, por nuk kam marrë asnjë detaj në lidhje me ekseset apo masakrat aktuale dhe raportet që më kanë mbërritur për numrat që janë lënë të pastrehë janë nga burime jozyrtare, të cilat nuk mund të gjitha. të konsiderohen si mjaft të besueshme. Në vetë Valonë dëgjoj nga një burim privat se tani ka rreth 12 mijë refugjatë, por kam frikë se nuk mund të vihet në dyshim se në vend mijëra të tjerë janë të varfër dhe kanë nevojë urgjente për nevojat e jetës. Janë bërë disa propozime për lehtësimin e menjëhershëm të tyre. Qeveria italiane më informoi se ata ishin të përgatitur të dërgonin misër dhe gjëra të tjera të nevojshme menjëherë, dhe qeveria e Madhërisë së Tij është e gatshme të përballojë pjesën e saj të kostos, nëse Fuqitë e tjera bëjnë të njëjtën gjë. Për më tepër, Fuqitë po shqyrtojnë dërgimin nga Durazzo të një misioni ndërkombëtar i cili do të përpiqet të sqarojë dukuritë e së shkuarës dhe besoj se do të kontribuojë në rivendosjen e një lloji rregulli dhe besimi. Informacione të tilla që kam marrë, që dukeshin të besueshme duke respektuar ekseset në Epir, i kam sjellë në dijeni Qeverisë Greke, duke theksuar se megjithëse jam i bindur se M. Venizelos dëshiron me zell t'i parandalojë këto dukuri, fakti i shkaktuar të tyre. për grekët, sado i papërgjegjshëm, duhet të krijojë një përshtypje shumë të pafavorshme.¹

Si pasojë, Fuqitë hynë në negociata me synimin për të siguruar mjetet e nevojshme 1 Parl.

¹ Debate, Dhoma e Komunave, vëll. 65, fq 1091-92.

për dëbimin e grekëve nga Shqipëria e Jugut dhe për forcimin e qeverisë së Durazzos. Por në momentin kur rezultati i këtyre negociatave do të vihej në fuqi, ndodhi vrasja e arkidukës austriak, Francis Ferdinandit, me pasojat e tij tepër të njohura, dhe Fuqive iu desh të harronin Shqipërinë.¹

Edhe pas shpërthimit të luftës evropiane, kishte, megjithatë, shumë patriotë shqiptarë sanguinë që besonin me zell se situata nuk ishte krejtësisht e pashpresë. Ideja e tyre ishte transferimi i kryeqytetit në Shkodër, rreth të cilit qëndronte e gjithë Shqipëria e Veriut besnike, ose në Valonë, e cila gjithashtu i qëndroi besnike qeverisë deri në momentin e fundit.

Por, vetëm pak ditë pas fillimit të armiqësive në Evropë, u bë e qartë se situata ishte mjaft e paqëndrueshme, për shkak të shqetësimit financiar të qeverisë.

Zjarri i vdekjes së mbretërimit të Princit Uilliam të Wied-it, Mbret trashëgimtar i Shqipërisë, kishte rënë dhe më 3 shtator 1914, pas gjashtë muajsh sundimi të mundimshëm dhe dëshpërues, Princi hipi së bashku me familjen e tij në bordin italian. jahti Misurata dhe lundroi për në Evropë. Megjithatë, përpara largimit të tij, ai lëshoi një proklamata drejtuar popullit shqiptar ku u shpreh se, për shkak të kushteve të paqëndrueshme të Evropës, e gjykoj të nevojshme të largohet përkohësisht nga njerëzit e tij të dashur, për t'u kthyer kur kushtet do të ishin më të mëdha. i favorshëm.

Pra, ndryshe nga opinioni mbizotërues i përgjithshëm-

¹ Po aty, vëll. 63, f. 1961.

ion, ai ende nuk ka abdikuar, megjithëse gjasat për t'u rikthyer në Shqipëri janë zero nga çdo këndvështrim.

REFERENCAT

- DILLON, E. J., The Albanian Tangle, Revista Dyjavore, Korrik, 1914, fq 1-28.
- ERICSON, C. TELFORD, The Truth About Albania, Asiatic Review, Vol. 5 (N. S.) (lyp me f. 163), gusht, 1914.
- ITALO-SULLIOTI (Korrespondent i posaçëm në Shqipëri i La Tribuna të Romës), Sei mesi di regno në Shqipëri, Milano, 1914, f. 1-126.
- ISMAIL KEMAL BEU, Shqipëria dhe shqiptarët, Revista tremujore (korrik, 1917), vëll. 228, fq 162-168.

KAPITULLI XIII

SHQIPËRIA NË LUFTËN E MADHE

I. POST-REGNUM NDËRKOMBËTAR

Me një rrotullim të vetëm të rrotës së fatit, Princi duhej t'ia delegonte autoritetin e tij sovran të njëjtit organ nga duart e të cilit e kishte marrë kur shkeli për herë të parë në tokën shqiptare.

Me t'u larguar nga Shqipëria, sundimtari i pafat ia dorëzoi qeverinë Komisionit Ndërkombëtar të Kontrollit, prerogativat e larta të të cilit në fillim i kishte shpërfillur. Por, në rrethanat aktuale, as Komisioni i Kontrollit nuk mund të shkonte më mirë se Princi, megjithëse ishte i veshur me prestigjin e veprimit në emër të Fuqive Evropiane. Shpërthimi i luftës së madhe kishte shkaktuar shpërbërjen e Komisionit. Që në ditët e para të armiqësive në Evropë, delegatët britanikë, gjermanë dhe rusë ishin tërhequr me veprimin e qeverive të tyre përkatëse; mbetën vetëm përfaqësuesit e Austrisë, Italisë dhe Francës. Nuk kishte asnjë delegat shqiptar. Për më tepër, nuk mund të pritej racionalisht që delegati i Francës të bashkëpunonte, për hir të Shqipërisë, me atë të Austrisë, ndërkohë që qeveritë e tyre ishin në luftë. Për më tepër, mungesa e fondeve dhe mungesa e çdo mjeti për zbatimin e autoritetit të tyre e bëri detyrën e pjesës tjetër të delegatëve një detyrë pothuajse të pashpresë.

Prandaj, nuk ishte aspak për t'u habitur që edhe anëtarët e tjerë të Komisionit Ndërkombëtar të Kontrollit u shpërndanë shpejt, vetëm disa javë pas pushtimit të Durazzo-s nga kryengritësit, të cilët nxituan të informojnë Komisionin se u ngop me Evropën. dhe se ata synonin të qeverisnin veten sipas nocioneve të tyre.

Kështu, vendi mbeti pa asnjë qeveri në një moment kritik kur morali ndërkombëtar ishte qetësuar

- pas shkeljes së neutralitetit belg nga Gjermania
- dhe kur çdo shtet po shikonte me padurim fqinjin e tij për të zbuluar ndonjë dobësim në fuqinë e tij të rezistencës. Përrjashtimi i vetëm nga kjo gjendje anarkie që mbizotëronte në Shqipëri ishte nga Shqipëria e Veriut, e cila u rikthye sërish në sistemin e saj të veçantë të vetëqeverisjes lokale, dhe nga qyteti i Shkodrës, i cili drejtohej nga një këshill i fisnikëve të tij nën mbikëqyrjen e konsujt e Aleatëve të Antantës.

II. QEVERIA E ESSAD PASHËS

Një muaj pas largimit të princit, Esad Pasha u kthye me nxitim në Durazzo. Duke përfitur nga situata, ai tani u kthye në Shqipëri me një koleksion të punësuarve të rekrutuar nga radhët e shqiptarëve të caktuar në Serbi. Kjo është bërë, natyrisht, me autorizimin e qeverisë serbe, e cila madje ka siguruar mjetet për pajisjen e tyre.

Esad Pasha krijoi tani të ashtuquajturën "Qeveria e Shqipërisë së Mesme", e cila përbëhej nga fshatarë injorantë dhe nga disa turq të vjetër vagabondë. Përpjekja e tij e vazhdueshme ishte të krijonte, me çdo mjet të disponueshëm, një qeveri nën presidencën e tij, pra

si të figurojë më vonë para botës si një sundimtar i shpronësuar padrejtësisht.

Qeveria e Pashait nuk ishte formuar me vështirësi kur kryengritësit e Shqipërisë së Mesme, të njëjtët njerëz që kishin sulmuar më parë qeverinë e Princit, tani i kthyen krahët kundër qeverisë së huaj të Esad Pashës. Ata sulmuan Durrësin, në të njëjtën mënyrë të vjetër, por pashai gjeti strehë nën zjarrin mbrojtës të marinës italiane, e cila nxitoi në ndihmë të tij dhe e cila ishte e vetme në gjendje të kontrollonte përparimin e kryengritësve dhe të shpëtonte Esad Pashën dhe kryeqyteti i tij. Që këtej e tutje, sundimi mbi të cilin sundonte "Qeveria e Shqipërisë Qendrore" u kufizua në gadishullin e vogël, i cili pushtohet nga qyteti i Durazzo-s. Rebelët qëndruan të fushuar në portat e qytetit të rrethuar dhe skuadrilja italiane ishte ankoruar vazhdimisht në Gjirin e Durazzo-s, gati për të aksionuar kundër tyre. Pikërisht në këtë kohë kryengritësit i transmetuan me telegram një lutje të përulur Princit të Wied-it, duke i kërkuar falje dhe duke i kërkuar të kthehej në Shqipëri! Me siguri, këta shqiptarë të qendrës janë më pak të tmerrshëm.

Kjo situatë kurioze rreth kryeqytetit zgjati deri në ditën kur trupat serbe e malazeze erdhën në ndihmë të Esad Pashës. Ndërkohë, pashai këmbëngulte të fliste dhe të vepronte në emër të Shqipërisë, e cila qëndroi në krahë kundër tij dhe ministrisë së tij të huaj.

III. INVAZIONI I SHQIPËRISË

Ndërkohë (fundi i nëntorit 1914), trupat e mbretit Kostandin kishin bërë rihyrjen e tyre zyrtare në krahinat jugore të Shqipërisë,

të cilin ata e kishin shkatërruar rreth tre muaj më parë në cilësinë e tyre jozyrtare, qeveria e Athinës kishte deklaruar tani se pushtimi synohej të ishte vetëm i përkohshëm. Ky ishte edhe fillimi zyrtar i zhbërjes së vendimeve të Konferencës së Ambasadorëve.

Më 25 dhjetor të po këtij viti, marinsat dhe ushtarët italianë zbarkuan në Vlorë dhe pushtuan qytetin. Qeveria e Romës deklaroi se pushtimi i Valonës nga trupat italiane ishte i nevojshëm për të mbrojtur interesat e shtetit shqiptar, i cili ishte rrezikuar nga pushtimi grek i territoreve ngjitur me Valonën.

Në fillim të vitit 1915, serbët dhe malazezët u tunduan nga veprimet e fqinjëve të Shqipërisë. Prandaj, ata filluan një pushtim të Shqipërisë Veriore dhe Qendrore, megjithë protestat e zemëruara të Italisë dhe protestat e Aleatëve të Antantës, të cilët këshilluan qeveritë e Nishit dhe të Cettinjes të mos i shpërndanin forcat e tyre në ndërmarrje të pafrytshme. të gjithë ata ishin shumë të nevojshëm në luftën kundër Austro-Hungarisë. Por serbët dhe malazezët, pa marrë parasysh, e mposhtën rezistencën e dëshpëruar të shqiptarëve në një sërë betejash sanguinare dhe pushtuan Shqipërinë Veriore dhe Qendrore. Scutari u mor vetëm pas një fejese të ashpër në të cilën u vranë 9000 shqiptarë. Konsujt e Fuqive nuk bënë asgjë për të parandaluar pushtimin e qytetit që iu besua administratës së tyre mbikëqyrëse.

Esad Pasha dhe kryeqyteti i tij u lehtësuan, për momentin, por në pranverën e vitit 1916 ushtritë teuton-bullgare hynë në fushatën e tyre vendimtare.

kundër serbëve dhe malazezëve dhe këta të fundit u detyruan të tërhiqnin trupat e tyre nga Shqipëria. Në këtë vend, megjithatë, ushtritë e tyre të shkatërruara ranë përsëri, menjëherë më pas, në tërheqjen e tyre drejt detit Adriatik.

Austriakët pushtuan Shqipërinë Veriore dhe Qendrore dhe Esad Pasha, i cili ndërkohë kishte shpallur luftë kundër Fuqive Qendrore, u detyrua të transferonte qeverinë dhe ushtrinë e tij në Selanik, ku tani paraqitej si një sundimtar i shpronësuar i së njëjtës klasë. si Mbreti Pjetër i Serbisë dhe Nikolla i Malit të Zi. Ishte vetëm shumë vonë që Aleatët e Antantës filluan të kuptonin se ndikimi dhe autoriteti i tij në Shqipëri nuk shtrihej përtej ndjekësve të tij të drejtpërdrejtë në Selanik. Sikur ta kuptonin këtë sa ishte ende koha, shqiptarët që luftonin kundër Essad Pashës do të kishin qenë në anën e Aleatëve të Antantës kundër Fuqive Qendrore dhe tërheqja serbe nëpër malet e Shqipërisë nuk do të ishte kaq katastrofike.

Në fund të verës së vitit 1916, forcat e ekspeditës italiane në Shqipëri filluan marshimin e tyre drejt jugut dhe përzunë gradualisht trupat e mbretit Konstandin nga Shqipëria e Jugut. Procesi i pushtimit të krahinave jugore nga italianët përfundoi në muajin dhjetor 1916.

IV. REPUBLIKA E KORÇËS

Në të njëjtin muaj, një detashment francez i ushtrisë së Selanikut, nën komandën e kolonel Descoins, arriti në periferi të qytetit të Korçës, për karakterin etnik të të cilit

Grekët kishin bërë kaq shumë telashe gjatë dhe pas përcaktimit të kufirit juglindor të

Shqipërisë.

Detashmenti francez hyri në qytet pasi ishte nënshkruar një protokoll zyrtar që të lejonte që qyteti dhe lokalitetet fqinje të krijonin autoritete shqiptare. Më 11 dhjetor, koloneli Descoins i lexoi popullatës një proklamantë në të cilën ai pranonte pavarësinë e "Krahinës Autonome Shqiptare të Koricës" dhe më pas u ngrit flamuri shqiptar, ndërsa ushtria franceze dorëzoi armët për nder të saj.

U formua një qeveri e përkohshme prej katërmbëdhjetë të krishterësh dhe myslimanësh, u krijua një zyrë postare dhe u lëshuan pulla dhe para. Ndërkohë, për shkak të përparimeve të ndryshme të aleatëve, të cilëve republika e vogël u bashkua me zemër si një aleate besnike, ajo fitoi disa zgjerime të territorit dhe, në ditët e mëvonshme, arriti një popullsi prej rreth 200,000 shpirtrash.

Është qartësisht e qartë se kur të lindë çështja e zbatimit të vërtetë të së drejtës së vetëvendosjes, nuk do të mbetet vend për shaka dhe kabale si ai i Epirit Autonom.

Kur Greqia iu bashkua më vonë aleatëve të Antantës në luftë, agjentëve grekë iu dha një mundësi më shumë për intriga në Korçë. Ata filluan të agjitojnë për çështjen e shkollës, pasi autoritetet e qytetit i mbyllën shkollat greke sapo u krijua Republika. Pyetja u shtrua në një plebishit dhe verdikti dërrmues i popullit ishte se ata nuk kishin më nevojë për shkolla greke pasi u hapën ato shqipe.

V. ITALIANËT NË SHQIPËRI

Me hyrjen e Italisë në luftë kundër Fuqive Qendrore, Qeveria e Romës deklaroi zyrtarisht se një nga synimet e luftës së popullit italian ishte rivendosja e pavarësisë dhe integritetit të shtetit shqiptar.

Kur përfundoi pushtimi i Shqipërisë së Jugut nga trupat italiane, qeveria italiane vazhdoi të vepronte në zbatim të kësaj politike. Më 3 qershor 1917, gjeneral Ferrero, komandant i trupave italiane në Shqipërinë e Jugut, lexoi një proklamantë formale në Arghyrocastro, selia e dikurshme e Qeverisë së Epirit Autonome, përpara një asambleje të mbushur me njerëz të shquarve shqiptarë. Teksti i këtij dokumenti historik është si vijon:

“Të gjithë popullit të Shqipërisë:

“Sot, 3 qershor 1917, që është përvjetori i paharrueshëm i vendosjes së lirive kushtetuese italiane, unë, gjenerali Giacinto Ferrero, komandanti i forcave të ekspeditës italiane në Shqipëri, shpall solemnisht, në përputhje me urdhrat e Madhëria e Tij, Mbreti Viktor Emanuel, unitetin dhe pavarësinë e mbarë Shqipërisë, nën mburojën dhe mbrojtjen e Mbretërisë Italiane.

“Në bazë të kësaj shpalljeje, ju, shqiptarë, keni një qeveri të lirë, një ushtri, gjykata, të gjitha të përbëra nga shqiptarë dhe jeni të lirë të përdorni sipas dëshirës tuaj pronën dhe produktet e punës suaj për përfitimin tuaj. dhe për pasurimin e vendit tuaj.

“Shqiptarët!

"Kudo që të jeni, qoftë i lirë në tokën e lindjes, qoftë në mërgim në vende të tjera dhe nën dominimin e huaj, ne po ju risjellim qytetërimin e romakëve dhe të venecianëve.

"Ju i njihni lidhjet që bashkojnë interesat italiane dhe shqiptare. Deti i ndan dhe në të njëjtën kohë deti i bashkon. Le të qëndrojnë të bashkuar të gjithë qytetarët e mirë, duke pasur besim në të ardhmen e kombit tuaj të dashur. Ejani të gjithë nën flamujt e Shqipërisë dhe të Italisë dhe betohuni në Shqipërinë, e cila sot shpallet e pavarur, në emër të qeverisë italiane dhe nën mbrojtjen e saj miqësore".

Pyetja se deri ku shkon kjo "mburojë dhe mbrojtje" është ngritur shpesh, por ende nuk është dhënë një përgjigje e caktuar.¹

Që nga nxjerrja e asaj shpalljeje, pothuajse e gjithë Shqipëria ka kaluar në zotërimin e trupave italiane, si rezultat i dëbimit të ushtrive austro-bullgare nga Ballkani. Ndërkohë, nga pushtimi italian ka përfituar shumë territoret e Shqipërisë së Jugut të shkatërruar nga grekët. Autoritetet vendore shqiptare janë krijuar, shkollat janë hapur, janë bërë përmirësime bujqësore, është dhënë ndihma për të pastrehët nga rrënimet, janë ndërtuar rrugë dhe vendi është në një proces zhvillimi të shpejtë.

Pyetja kryesore tani është ajo e plotësimit të dëshirës së shqiptarëve për pavarësi dhe për një formë të denjë të qeverisjes kombëtare. Kjo është, natyrisht, në duart e Konferencës së Paqes dhe

1 Për një diskutim të kësaj pyetjeje, shih Revista Historia aktuale, gusht, 1917, f. 284-286.

duhet të zgjidhet një herë e mirë ky problem në dukje i mundimshëm dhe i vështirë, por në realitet shumë i thjeshtë, nëse dëshirohet thjeshtësia në vend të komplikimeve që u përfshinë në përpjekjen e parë për të zgjidhur çështjen shqiptare në Konferencën e ambasadorët.

REFERENCAT

REVISTA HISTORIA AKTUALE, Rithemelimi i Shqipërisë, gusht, 1917, fq 284-286.

ITALO-SULLIOTI, Sei mesi di regno në Shqipëri, fq 129-182.

L'ILLUSTRATION (Paris), La République Albanaise de Koritsa, Prill 7, 1917, f. 324-326.

PEACOCK, WADHAM, Italy and Albania, Contemporary Review, Vol. 107, lyp. me f. 361, mars 1915.

VITA ITALIANA a l'estero, Un anno dopo la partenza del principe di Wied, Nëntor, 1915, faqe 432-439.

